

חיים פרגר ז"ל

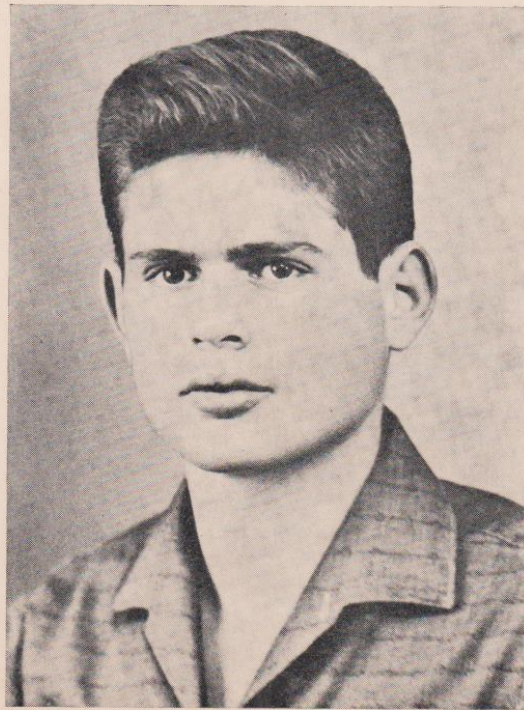
חיים פרגר ז"ל נולד ביגור ביום
17.5.1948 להוריו הניה ודוד.

בשנת 1966 סיים את לימודיו בבית
הספר, מחזור כ"א.

בשנת 1966—1967 היה ביד"חנה
במסגרת שנה שלישית מוקדמת.

ביום 22.10.1967 התגייס לצה"ל,
וסיים את אימוניו בחטיבת הצנחנים
ביום 6.3.1968.

נפל בקרב כראמה ביום 21.3.1968.

אחד הנערים

היה הנער אור התוס. עיניו יפות ושואלות,
ומאירות את סוד-חיינו כליל-ירח בחולות.
עם החגור והעופרת אל הדיונות בא קולו,
שתקו רעיו ככוכבים בכבות חיו הרוננים.

אבל קברי-הנערים יהיו תמיד רעננים.

האוהבים, אל עפרו, כאילני-בכות שחים.
אף צפרי השיר שותקות בין ענפיהם הנמוכים.
ישנם שירים שעם הזמן הופכים לאט-לאט לבכי.
הולך יגע אל הים מסע עצוב של עננים.

אבל קברי-הנערים יהיו תמיד רעננים.

נתן יונתן

חיים פרגר ז"ל

בגנו וחברנו חיים פרגר נפל עם הנופלים בפעולות צה"ל נגד בסיסי חבלני אל-פתח בכראמה בעבר הירדן מורחה בשעות הבוקר של יום ה', כ"א אדר תשכ"ח (21.3.68), והוא בן 20.

★

שכלנו את חיים. את חיים הטוב, זה הנער הרך, בעל הנפש העדינה, האהוב על כל חבריו, המוכן תמיד ובכל עת להיטיב, לעזור לכול בנפש חפצה, כשבת צחוק זוהרת על פניו ומאירה אותם באור זך של טוב־לב וחיבבות; שהכל רוצים בקרבתו ובחברותו.

ומה רבה היתה מסירותו להוריו, עד מה נוגעת ללב היתה דאגתו להם בעת מחלה וחולשה, בהשתדלו למנוע מהם כל טרחה יתירה ולהקל עליהם.

מיד לאחר כניסתו לחברות גוייס לשוב־ספר (יד־חנה) ועוד לפני לכתו לצבא למד לאחוז בנשק ולהגן על הגבול. שם, ביד־חנה, התבלט חיים מאוד ביחסו הרציני לתפקידו ובנכונות לשאת בעול ובאחריות.

תו זה של מסירות ונכונות באופיו הוליך את חיים, כרבים אחרים מבין בני הקיבוץ, אל סיירת הצנחנים, זו היחידה הידועה לתהילה של צה"ל.

נער רך כמו חיים ורובה בידיו; חיים — בשדה הקטל, — מה מזור הצירוף הזה. אולם, זו מציאות חיינו וזה גורלנו, אם תפצי־חיים אנתנו.

עדים השמים והארץ, כי לא באנו לארץ הזאת לחיות על חרבנו, כי אין כמונו כמהים לשלום. אולם מאז ננעצה לראשונה מחרשה עברית באדמה הזאת, מלווה אותנו המלחמה ואיתה הקרבן והשכול.

שטופי דמע ואכולי כאב נצעד היום למרגלות הכרמל בטור ארוך שחוחים ודוממים אחרי ארונו של חיים. וכמונו יצעדו במצעדי־אבל מלוויהם של עוד עשרים בנים, שהערו נפשם עד תום למעננו.

היש נחמה למשפחה באבלה הכבד מנשוא? היש מרפא ללב אם ואב שכולים ושבורים? מה נאמר להניה, לדוד ולאחיות?

הדבר האחד אשר ניתן לומר הוא, כי האומה כולה מתאבלת איתם יחד על זיו העלומים שנגדע, כי זו הדרך ואין בלתה.

אין תנחומים למשפחה, אבל תפילה יש בלבנו.

זכרו הברוך והטהור של חיים יהא שמור אתנו כל הימים!

(דברים שנאמרו ביום ההלוויה ליד הקבר).

הקרב על כראמה

בקרב של 12 שעות בשטח ירדן

הושמדו 3 בסיסי "פתח" ונהרגו 150 חבלנים.

אבידות כבדות לצבא ירדן. — נהרסו 30 פטונים.

הרמטכ"ל: המשימה בוצעה במלואה.

במשך 12 שעות לערך הלמו כוחות צה"ל בבסיסי ה"פתח" בגדה המזרחית של הירדן, והרסו שלושה מהם בכראמה, סאפי ובחירבת-חאנונירה. תוך כדי קרבות נהרגו למעלה מ-150 אנשי "פתח", שגילו התנגדות, בעוד אנשי "פתח" מוכרים נלקחו לחקירה לאחר שנכנעו. כן נישבו אנשי צבא ירדניים. תוך כדי הפעולה נגד בסיסי ה"פתח", התערבו כוחות שריון וארטילריה של הלגיון וגם להם נגרמו נזקים כבדים, ואבידות רבות. בין השאר הושמדו 30 טנקי "פאטון" ירדניים. 21 מחיילי צה"ל נפלו חלל, כולם בגיורת כראמה, ו-70 נפצעו, רובם לא קשה. תוך כדי הפעולה נפלו בידי כוחות צה"ל כמויות גדולות של נשק, ביניהם טנק, תותח מתנייע ותול"רים. מטוס חיל-האוויר נפגע על-ידי אש נגד-מטוסים נפל בשטחו וטייסו צנח וניצל.

הרמטכ"ל, רב-אלוף חיים בר-לב, אמר אמש בפגישתו עם הכתבים הצבאיים, כי מטרת הפעולה הישגה במלואה. "צה"ל יצא לפעולה נגד בסיסי החבלנים, פעולה שמטרתה היתה תכליתית — פגיעה בבסיסים ובחבלנים. לא היתה זו פעולת תגובה ותגמול".

"צה"ל — הרס שלושה בסיסי "פתח" שאחד מהם בכראמה, היה בסיס מרכזי, הגדול ביותר בירדן. לפי ידיעות שהיו בידינו שהו בבסיס כראמה 200—300 חבלנים מאומנים, ואותו בסיס שימש לאימונים, להכנה ליציאה לשטח ישראל וגם כמפקדה קידמית-מבצעית".

רב-אלוף בר-לב הדגיש, כי מטרת הפעולה לא היתה להגיע לכלל עימות עם כוחות הצבא הירדני, אולם תוך כדי קרב התערב הלגיון והתפתחו קרבות קשים ביותר. לעומת זאת שמרו אנשי צה"ל על ההוראה שלא לפגוע באזרחים, ובעיקר בנשים וילדים, ואכן, לפי הדיווחים לא היו פגיעות בנפש בין האזרחים.

(מהעתונות)

כמעט חלפה שנה מאז נפרדנו לעור
למים מחיימקה היקר לנו כל-כך ואשר
זכרו לא ימוש מלבנו לעד... האמנם
לא נראה עוד ???

כמעט עם קום המדינה נולד, כפרח
היה בהיוולדו וכפרח זך ומלבלב התהלך
בינינו לגאותנו. הוא הוסיף לי לרגעי
האושר המעטים שהיו לי, בראותי אותו
זקוף הקומה, כשעל פניו נסוך חוט של חן, של תום ומסירות, אהבת הכל ומעל
לכל אהבת המולדת...

החיוך התמידי על פניו היפים היה מגרש עצבות ומפיג חלי ומיחושים
מהבאים בסביבתו. וכעת בלב דואב ושבור עלינו לפקוד קברו הפעם המי יודע
כמה, והנני נזכר ברגעים אלה בדברי המשורר: "ראי אדמה, כי בזבזנים היינו
עד מאד! פרח זך וזוהר טמנו בכ, רענן ובהוד — אחד הטובים בבנינו, נער
טהור-חלומות, וארג יומם עודו שתי, ארג תקוות יום יבוא... אין לנו טובים
ממנו... ועוד קרבן שקידש אדמה זו בדמו..."

חיימקה, יקירנו! אני מדובב אליך בלחש מתוך עומק לבי, כי לא השלמתי
עדיין עם הרעיון, כי אינך בין החיים יותר, ולא אוכה לראות פניך הוזהרים
והחייכניים עד סוף ימי.

אין נחמה ללב הורים שכולים ובני משפחה שבורים מגודל האסון שפקד
אותנו. לפחות אנו גאים בכ, כי צנוע יצאת לקרב, ממנו לא חזרת.
אומץ רוח וגבורה עילאית היה רגש אחריות זה שנטלת על עצמך, שנתעלה
למדרגה של ערך מקודש...

תמיד אהבת לעשות מלאכה שהוטלה עליך, במלוא האחריות ובמכסימום
השלמות, ובנופלך ביקשת על נפשנו שתהא ראויה לזכרך...
חיימקה היקר!!! לעולם נזכור אותך ולא רק בימי זכרון. זכרך יהיה חרות
בלבנו לעד, כי לתפארת היית לנו, הפרח שנקטף בדמי ימיו...

הדוד הדואב: **יצחק**

נפל כעץ זקוף

גבוה ורחב, עינים מבוגרות מגנטיות; ושחק — כך הוא זכור לי. הרבה יותר לא הספקתי להכירו בתקופה הקצרה של היותנו יחד. ארבעים וכמה נערים היו, הם הולבשו במדים הזהים והיו דומים זה לזה. עדיין לא הכרתים, ועדיין היו כגוף אחד. חיים בלט מייד. היה בו משהו, בהופעה השותקת והבוטחת, כאילו קרא תגר על היותי אני המפקד ונותן הפקודות והוא המציית והמבצע. כאילו אמר: מי אתה, מי שמך לשר ומצווה עלי? בזכות מה? חזותו כולה אמרה התנגדות לביטול האני שלו. מעין ערעור על הפיכתו לאחד מהשורה, תאום לשאר. כמו רצה להגיד: יש לי אישיות משלי, נשארתי אני. וכל זאת בשקט, באותו שקט חזק ובוטח, בו ביצע את כל אשר הוטל עליו ועל חבריו. הוא עשה הכול במיטב יכולתו. ללא אומר ודברים, ציית למפקדיו, השתדל וחתר לטוב ביותר בתפקידיו. עמד במסעות ובאימונים הרבים והמפרכים ביותר, וכגבר עמד. עזר לחבריו במאבקים הם והפך חייל למופת. ובתור שכזה קיבל לידיו את המקלע המחלקתי, שהפך לחברו הבלתי-נפרד במלחמתו. למרות כל זאת חשתי אצלו באי-שביעות רצון מסויימת ומוסרת שפירשה לי מעט מהרגשתו בתחילה. הוא היה מבוגר מהשאר. חשתי שאיננו מוצא את עצמו בחברתם. ואף מרגיש הרבה יותר מבוגר מחבריו, בהתייחסו אליהם כאל צעירים ממנו.

וכן, ישר מהשדה, לאחר שלושה חודשים בערך להיותם בצבא, והם כבר חיילים וצנחנים לכל דבר — יצאנו עם שחר לפעולה. היתה זו מלחמה קשה ואמיצה, מלחמה של מלחמות קטנות ורבות, פתוחה ולא מתוחמת ומליאה סכנות. לא עמדו מולנו חיילים, כי אם «פתחים», אותם ספק-לוחמים, העושים מעשיהם בהסתר, בחשיכה, הצולפים מכוכים ללא ספור. ניצחנו ושילמנו את המחיר בנפול ארבעה משלנו. היקרים לנו הלכו לבלי שוב עוד. הלכו בדרך קשה ומרה, אך צודקת ונבונה, ושילמו בדמם למעננו.

חיים. ראיתו איך במלחמתנו מימש את דמותו במלואה. ללא חת, כולו נתון בהשגת המטרה — ביצע את אשר הוטל עליו. המקלע לא מש מידיו — והוא אמיץ ושקט. לא הייתי לידו ברגעיו האחרונים כשנפצע, אך יודע אני וזאת דעו גם אתם — הוריו היקרים וחבריו; ככחיינו כן במותו נפל כעץ זקוף בסרבו להיות שיה.

מפקדו — הלל

ביחידה ובקרב

היה בנפשו רצונו להיות בלתי תלוי...
הוא לא רצה להיות תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...

הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...

הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...

הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...

הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...

הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...

הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...
הוא רצה להיות בלתי תלוי...

כחיילים הלכנו בהרבה דרכים
במבט לאחור על השנים הללו
נדמה לי שרק במקום אחד נפגשנו,
נראה לי שאפשר לקרוא למקום הזה
צומת רעות.
מדברי חייל

בטירונות היינו די בודדים. כל אחד עם הבעיות שלו, הקושי שלו עם נסיונות ההתרגלות לחיי הצבא וכו'. לא הספקנו להכיר זה את זה, לא הספקנו לנהל שיחות שיעלו קצת מעל לסדר היום, נשק ואימונים. תקופה קצרה מאוד לפני שסיימנו את הטירונות, גרתי יחד עם חיים באוהל ויצא לנו לסכם את החוויות הראשונות של המאמץ. כאשר היינו חוזרים אחרי ריצות, או מאמץ קשה לאוהל — היינו מתיישבים וכל אחד היה מנסה לספר על הקשיים. חיים בדרך כלל היה שותק, אבל השתיקה שלו ביטאה למעשה את הכול. כולנו ידענו שקשה לו, קשה כמו לכולם, אבל חיים היה אחד הבחורים בכיתה ובמחלקה, שידע תמיד לתת את הדחיפה הרצויה, וידע תמיד להסתדר עם בעיות שכל-כך הטרידו אותנו. חיים היה כאילו אדיש, אבל זו לא היתה אדישות מרגיזה. זו היתה אדישות מיוחדת, זו פשוט היתה צורת תגובה. הוא מעולם לא התלהב, את הכול עשה בשקט. הוא היה דמות סימפטית וחיובית, ולכן כל-כך חדרו אלי עמוק המלים: «חיים היה בחור זהב!»

דוד דרורי: הייתי בכיתה שלו ואחד הזכרונות שעכשיו אני זוכר הוא, שאחרי שהוא נפל — במסע האלונקות הראשון היה משבר נורא. פתאום הרגישו שמשהו רציני חסר פה. הרגשנו שהלך מאיתנו חלק עצום מכולנו.

היתה לו ממש שלושה אולימפית. כשהוא היה צריך לנקות את הכלי המחלקתי, אף פעם לא צעק שיבואו לעזור לו (למרות שזה היה קשה מאוד) התיישב יחידי וניקה. כשגמרנו את הטירונות ובאנו לקורס צניחה היו לו מספיק מסדרים נוספים, ולמרות שהוא גרר את רגלו (היה לו אז עניין עם הרגל) הוא המשיך את עבודתו בשקט וחיכה שיבואו לעזור לו. הוא השליט בכיתה מין אווירה של שקט ושלווה, ואם הוא לא יכול היה לבצע משהו, הוא לא השתולל, «שם פס" ועשה מה שיכול. ובשעת מסע האלונקות שהזכר (אחרי מות) — התברר לנו שבאמת הוא איננו.

ישראל בר-לב: זכורה לי חוויה אחת מחיים — וזה הרגע הראשון בקלט. זה לא סיפור, זה היה בסך-הכל חיוך אחד, שאני חושב שזה החיוך הראשון והאחרון שראיתי אצל חיים. אני חושב שאני היחידי שראיתי זאת. זו היתה ממש התפרצות, שהוא ראה את החיילים החדשים לובשים את המדים — כאילו כל העולם צחק מאיתנו יחד איתו.

השלוה הנוראית שלו לפעמים שיגעה אותי. כי הטירונות זה היה דבר שאצלי לפחות, זה היה גבול הסבל והבריאות, אבל חיים — היתה לו שלושה כל-כך בריאה, תמיד עם חיוך, וחיוך כזה... הוא אף פעם לא התרגש ממסדרים נוספים... הוא היה טיפוס כל-כך מיוחד, שהוא נשאר בזכרוננו בצורה מיוחדת.

יקי: אני חושב שאני היחידי שהיה לי כל-כך הרבה משותף עם חיים. חייתי אתו מהיום הראשון של הטירונות עד ליום בו הוא נפל. זכור לי היום הראשון של הטירונות, קיבלנו נשק. שאר החברה הצליחו כבר להתארגן כי הם באו כמה ימים לפני. לא היה לי כלום. כלי ניקוי זה היה הצורך העיקרי,

כן, והחידוך...

לא היה פעם שהיה למישהו לבצע משהו — להקים גל, לחפור בור — שחיים ילך לפניו לישון. ודווקא אותו בחור שסיפרתי עליו קודם, אמר לי פעם: «תשמע, זה בחור לא רגיל, לא קרה שמישהו יקבל עונש, וחיים ישאר אותו לבדו ולא יעזור לו».

גורן: הייתי איתו יחד בכיתה מתחילת הטירונות. והכרתי אותו גם באימונים וגם אחרי האימונים. הוא היה מתייחס לכל דבר ברצינות, והיה עושה את הכול בצורה הטובה ביותר. למשל: כל ערב היינו יוצאים למסע אלונקות. תמיד היה על מי לסמוך. ידענו שיש אחד, שאם האלונקה תפול — הוא יהיה שם. כשצריך להדביק את קצב המפקד — יש מי שידביק.

כל דבר שהיה קשור במאמץ רציני — ידענו שגם ברגע של חולשה יש על מי לסמוך. יש מי שמוכן להציל ברגע האחרון את המצב ורמת האימונים — חיים היה איתנו! עשה את הכול בשקט, והגיע איתנו לרמה שנדרשה. לעומת זאת בערבים, בין האימונים — הוא היה מתפרק לגמרי. ועוד משהו — החבילות הגיעו אליו בקצב «רצחני». הגיע אליו מין ארגז גדול שהכיל כביכול את כל הארוחות שלא אכלנו במחנה. כאשר לא אכלנו ימים שלימים — היינו מוצאים מרגוע בחבילות אלו. היה אופיני — באים רעבים, חיים פותח את החבילה, כל הכיתה מצטופפת ויושבים סביב החבילה שלו. החבילות של חיים שהיו מליאות וארוזות ביד אוהבת של הורים — הפכו פה ממש לסמל.

צביקה: בקשר לחבילות — כשהיתה מגיעה חבילה גדולה, מיד היה מתעורר חשד — בגדים! מה שציון את החבילות של חיים: אבא שלו היה תמיד כותב — «דברי מאכל», כדי שידעו שזה לא סיבון.

גורן: בטירונות היתה בעייה קבועה — איך להספיק? איך לעמוד בקצב של מסדרים. הזמן תמיד היה קצר. לחיים היה גם נשק מחלקתי וגם נשק אישי. ובלי לבקש עזרה — תמיד היה משתלט מהר מאוד על הכלי שלו. אמנם אחרי כל הכנת מסדר היינו רואים אותו שחור ומלוכלך — אבל תמיד עבד על זה בשקט, ותמיד היה מצליח להעמיד את הנשק בזמן, ונקי. גם כשגמרנו את הטירונות וחיים הרגיש את עצמו חופשי יותר — תמיד השתתף בצורה שקטה, וידע היכן לעזור ואיך להתגבר על הבעיות. תמיד אמר: «הכל בסדר»!

שלמה: יצא לנו לחזור אחרי «כראמה» בזחל"מים. ישבנו ב«זחל» וכבר אז הגיעו שמועות שיש בינינו פצועים ויש פצועים קשה. אף אחד לא העלה שמות, כולם פחדו לדבר... ופתאום הופיע הג'יפ של המפקד. אחד החיילים ירד וניגש לשאול מה המצב. כשהוא עלה אלינו חזרה, שאלנו אותו: «מה המצב?» והוא אמר: «חיים וזאביק!» אני זוכר שהתגובה הראשונה היתה של אחד שישב על-ידי, ולחש: «חיים, איזה בחור זהב!» זו לא היתה תגובה של מוות, או תגובת הספד — זו היתה תגובה ספונטנית של חברה'ה שהכירו את חיים.

בטירונות היינו די בודדים. כל אחד עם הבעיות שלו, הקושי שלו עם נסיונות ההתרגלות לחיי הצבא וכו'. לא הספקנו להכיר זה את זה, לא הספקנו לנהל שיחות שיעלו קצת מעל לסדר היום, נשק ואימונים. תקופה קצרה מאוד לפני שסיימנו את הטירונות, גרתי יחד עם חיים באוהל ויצא לנו לסכם את החוויות הראשונות של המאמץ. כאשר היינו חוזרים אחרי ריצות, או מאמץ קשה לאוהל — היינו מתיישבים וכל אחד היה מנסה לספר על הקשיים. חיים בדרך כלל היה שותק, אבל השתיקה שלו ביטאה למעשה את הכול. כולנו ידענו שקשה לו, קשה כמו לכולם, אבל חיים היה אחד הבחורים בכיתה ובמחלקה, שידע תמיד לתת את הדחיפה הרצויה, וידע תמיד להסתדר עם בעיות שכל-כך הטרידו אותנו. חיים היה כאילו אדיש, אבל זו לא היתה אדישות מרגיזה. זו היתה אדישות מיוחדת, זו פשוט היתה צורת תגובה. הוא מעולם לא התלהב, את הכול עשה בשקט. הוא היה דמות סימפטית וחיובית, ולכן כל-כך חדרו אלי עמוק המלים: «חיים היה בחור זהב!»

דוד דרורי: הייתי בכיתה שלו ואחד הזכרונות שעכשיו אני זוכר הוא, שאחרי שהוא נפל — במסע האלונקות הראשון היה משבר נורא. פתאום הרגישו שמשהו רציני חסר פה. הרגשנו שהלך מאיתנו חלק עצום מכולנו.

היתה לו ממש שלושה אולימפיות. כשהוא היה צריך לנקות את הכלי המחלקתי, אף פעם לא צעק שיבואו לעזור לו (למרות שזה היה קשה מאוד) התיישב יחידי וניקה. כשגמרנו את הטירונות ובאנו לקורס צניחה היו לו מספיק מסדרים נוספים, ולמרות שהוא גרר את רגלו (היה לו אז עניין עם הרגל) הוא המשיך את עבודתו בשקט וחיכה שיבואו לעזור לו. הוא השליט בכיתה מין אווירה של שקט ושלווה, ואם הוא לא יכול היה לבצע משהו, הוא לא השתולל, «שם פס" ועשה מה שיכול. ובשעת מסע האלונקות שהזכר (אחרי מות) — התברר לנו שבאמת הוא איננו.

ישראל בר-לב: זכורה לי חוויה אחת מחיים — וזה הרגע הראשון בקלט. זה לא סיפור, זה היה בסך-הכל חיוך אחד, שאני חושב שזה החיוך הראשון והאחרון שראיתי אצל חיים. אני חושב שאני היחידי שראיתי זאת. זו היתה ממש התפרצות, שהוא ראה את החיילים החדשים לובשים את המדים — כאילו כל העולם צחק מאיתנו יחד איתו.

השלוה הנוראית שלו לפעמים שיגעה אותי. כי הטירונות זה היה דבר שאצלי לפחות, זה היה גבול הסבל והבריאות, אבל חיים — היתה לו שלושה כל-כך בריאה, תמיד עם חיוך, וחיוך כזה... הוא אף פעם לא התרגש ממסדרים נוספים... הוא היה טיפוס כל-כך מיוחד, שהוא נשאר בזכרוננו בצורה מיוחדת.

יקי: אני חושב שאני היחידי שהיה לי כל-כך הרבה משותף עם חיים. חייתי אתו מהיום הראשון של הטירונות עד ליום בו הוא נפל. זכור לי היום הראשון של הטירונות, קיבלנו נשק. שאר החברה הצליחו כבר להתארגן כי הם באו כמה ימים לפני. לא היה לי כלום. כלי ניקוי זה היה הצורך העיקרי,

ואני הייתי חסר אותם. חיים — (לא הכרתי אותו אז) — ניגש אלי ונתן לי את כל כלי הניקוי שלו. מהיום הזה התחיל הקשר בינינו, באימונים, ובעיקר לאחר האימונים. בהתחלה היה לי קשה מאוד. חיים תמיד היה מעודד אותי, לאחר האימונים היינו מתיישבים יחד באוהל והיה ממשיך בדיבורים בנוסח שלו: „הכל יעבור, הכל יהיה בסדר“. ככה גם היה בשדה. המפקדים ראו שאנחנו רוצים להיות יחד, אז הם הכניסו אותנו לאוהל אחד. אני זוכר שחיים היה מקבל חבילה היה אומר לי: „את המכתב תשאיר לי, את החבילה אתה יכול לקחת!“

באימונים עבדנו יחד. הוא היה רציני באימונים ובעל תוקף. בערב, כשכל החברה היו יושבים על־יד המדורה, תמיד היינו יושבים יחד ושרים. אני כבן־עיר הכרתי מעט מאוד שירים שהחברה שרו (יצא לי מעט מאוד להיות בתנועת־נוער ולשר). חיים שידע את כל המלים של השירים — שר על־ידי בקול רם על־מנת שאתפוס את השירים ואוכל להצטרף אל כולם.

לפני שיצאנו לפעולה שבה הוא נהרג עזרנו זה לזה להתכונן. כשעלינו להליקופטרים ישבתי על־ידו. הוא ישב כשהמקלע בין הברכיים. כל החברה ישבו, אף אחד לא הוציא מילה, רק חיים, ישב כשהיוד על פניו. החובש ניסה לדבר איתו, אבל חיים לא ענה לו, הוא כל הזמן צחק.

כשהגענו לשטח והתחילה הפעולה הפרידו בינינו ושלחו אותנו למרחק של 400 מ' מאיתנו. פתאום ראיתי אותו מתרומם על הרגליים ונותן צעקה: „יק, עלה אלי עם ארגו פעולה!“ הודעתי זאת למפקד ורצתי לעזרת חיים. התחלתי

לטפס במעלה ההר. מאחר והיה לי כבר מעט תחמושת עשיתי איגוף על-מנת להפחית את הסיכון. לא הספקתי להגיע וראיתי את היריות מרחוק ולפתע שמעתי שצועקים לחובש. תארתי לעצמי שקרה משהו...

צעקו לנו לעלות מהר, עלינו... ופתאום אחד החבר'ה אמר לי שחיים נהרג. נשארתי לעמוד... לא יכולתי להוציא הגה מהפה... רק אמרתי: "זה לא יכול להיות!" לקחתי את הנשק והלכתי לפי ההוראה. אני זוכר שהחבר'ה סחבו את האלונקה, מדי פעם הייתי ניגש לאחד החבר'ה ושואל אותם: "נו, מה העניינים?" "הוא חי, הוא חי..." כל הזמן הכנסתי לי את זה לראש. את האלונקה לא יכולתי לסחוב, לא יכולתי להסתכל לפנים שלו.

כאשר העלו את חיים לחל"ם לא יכולתי להתאפק ורצתי להביט בו... עד שלא קיבלתי את ההודעה לאחר שעברנו את הגבול לצד שלנו, שחיים נהרג — ניסיתי להסיט זאת מהראש, ואמרתי לכולם: "יהיה בסדר, יהיה בסדר..." כמו שחיים היה אומר.

פנחס דביר: אני הייתי בכיתה שלו. כאשר היינו מכינים מסדרים, אני זוכר שגורן ואני תמיד היינו מתרגשים ומכינים שהכל יהיה בסדר ונקי, וחיים תמיד היה מופיע פתאום וזוכר שצריך גם להכין מסדר לפעמים. לא תמיד הספיק להתגלח, היה עומד בלתי מגולח במסדר וישר אחר-כך נותנים לו איזה... "חלודה". הוא קיבל זאת בלי התרגשות, הוא ידע שזה הגיע לו ובערב הלך להשלים את הפגום, ותמיד ללא קיטור. לפעמים גם היו מתגלים דברים בלתי צודקים, גם עליהם שתק.

פעם באחד המסעות הוא הלך עם יקי מאחור, ופתאום יקי נפל. אז חיים החזיק לבד לגמרי את האלונקה. הוא היה הכי "בריון" אצלנו, הכי בריא, ותמיד ידענו שאפשר לסמוך עליו. בטירונות כשיצאנו למסעי אלונקות תמיד סחבו אותי על האלונקה (כי הייתי הכי קל) — הוא היה סוחב הכי הרבה, היה תמיד רץ ומשיג את המפקד. וגם כשהוא נקע את רגלו הוא המשיך במסורת ההתמדה באימונים.

עוד משהו שקשור לאלונקות: היינו צריכים לבצע מסע לאחר יום קשה של אימונים. התכוננו "להשכיב" משהו קל, ופתאום אומרים לנו לשים את חיים. היה לו נורא לא נעים, וכל הדרך ראינו איך שקשה לו לראות את החבר'ה מתאמצים בזמן שהוא נישא.

בפעולה עצמה נפצעתי, ושכבתי יחד עם הלל (המ"מ) בבית החולים. ב-7.00 שמענו חדשות. ידענו שזאביק נהרג, אבל על חיים לא ידענו. וכשמענו זאת ברדיו, הלל תפס את ראשו והיה המום. וזה ביטא גם מה שהמפקדים רחשו לו, וכאות הערכה אליו נתנו לו את הכלי המסובך ביותר, שדורש אחריות עצומה.

גורן: בפעולה הייתי עם חיים בעיצומו של הקרב. כשנחתנו מההליקופטר טרים על הגבעות, היה שקט והרגשנו את עצמנו כאילו שלחו אותנו לנופש.

כולם תפסו מחסות ושכבו מבסוטים. הצטערנו קצת, כי חשבנו שלא נעשה כלום, והביאו אותנו רק על־מנת לצפות במחזה. חיים שהיה עלי־ידי התחיל להתלוצץ, ההלצות שלו התוספו למנוסות ההמוניות של חמורים וגמלים מכראמה. כעבור רבע שעה התחלנו להתקרב לכראמה, בהרגשה שכל מטר מקרב את הסכנה. תפקידנו היה לטהר ואדי עמוק ששרץ "פתחים". התחלנו "להרביץ" תחמושת אל תוך ריכוז ה"פתחים" שבואדי. זה היה לנו קרב ראשון. לא חשבנו על כלום, התחמושת נולה, ולא הרגשנו אפילו שאיט־טו אנחנו עלולים להשאר ללא תחמושת. ואז חיים וביניה באו אלינו עם המקלע והתחלנו לעבוד יחד. היה הרבה עבודה והרבצנו אש כל הזמן. לאט לאט התחלנו להתרגל למצב האש, ואם מותר להגיד תפסנו אפילו קצת שלוה. הרגשנו את עצמנו שולטים על השטח. ברגע שחיים צעק למטה להביא תחמושת התחילה להידפק עלינו אש תופת. מכיוון הואדי עלתה אלינו חולית "פתח", הם עלו מואדי עמוק מאוד, היה רעש עצום, והצד השני שלנו לא שמע את צעקות העזרה שלנו לתחמושת. הם זיהו את החוליה שעלתה אלינו. ידענו שיורים לעברנו, אבל לא תיארונו שמערוץ עמוק זה עלולים להגיע אלינו. שדה הראיה שלנו לכיוון הואדי היה מוגבל. החבר'ה מהצד השני ראו שהעניין מסובך (החוליה עולה אלינו, ואנחנו שוכבים בשלווה — פשוט לא ידענו) אז הם התחילו לצעוק. לא שמענו כלום! כאשר החוליה כבר עלתה, הספקנו לשמוע: "עולים אליכם משמאל..." עוד לא הספקנו להתרגש וכבר נזרקו עלינו שני רימונים. חיים שכב באמצע מצד אחד אבי עם המקלעון ומצד שני אני עם מקלעון. חיים שכב למעלה, כשאנחנו שנינו יותר למטה. כמו שנזרקו הרימונים קפצנו למטה, ועם הקפיצה למטה, הרביצו ה"פתחים" צורות, שפגעו בחיים ישירות. כשהתרוממתי מהמחסה להשיב אש, לא ראיתי כלום, וכשהפניתי את המבט למקום ששכבנו קודם, ראיתי שחיים נשען על המקלע, לא זיהיתי מה קורה, רק ראיתי שראשו שמוט. לא יכולנו לבדוק "מה הולך"? "מה קורה"? ראינו שחוליית ה"פתח" נשארה שלימה והיינו חייבים להמשיך ליצור מגע אש.

כשנעשה יותר שקט עלינו לראות מה אירע. "חיים, חיים, חיים..." ולא באה שום תשובה. ראינו שהוא נפצע בצורה די קשה וקראנו מיד לחובש. רצינו לקוות שיש עוד תקווה להציל אותו...

החובש הגיע והעלינו את חיים על האלונקה. יותר מאוחר התברר שהוא נהרג.

ה ל ל: חיים מעלה בי הרבה זכרונות. כל סיפור של חברי העלה בי איזה חיוך, מיד נזכרתי במשהו שקרה לי עם חיים. יקי סיפר על הרבה חוויות. באמת היה להם הרבה יחד:

באחת הסדרות ירד גשם גוראי, והיה בוץ עצום בשטח האוהל שלו ושל יקי. האוהל עמד באמצע הביצה והם ישנו בפנים באדישות אולימפית.

בקורס צניחה — אדישותו לא מצאה חן בעיני המד"צים. חיים עשה ת'גלגולי צנחנים עשרים פעם, שלושים פעם על האבנים ועל הגבעות, הוא עשה

הכול ונשאר אדיש. ואפילו לפני הצניחה הראשונה שמדבירה את כולם בהתרגשות מיוחדת — הוא נשאר שלו. כשהגעתי אחרי הצניחה לקרקע, הוא הגיע איתי, ושנינו אמרנו מיד שהיו לנו פיתולים, גם אחרי צניחות נוספות היו לנו פיתולים, היינו ממש מפורסמים בזה. אני תמיד שאפתי לצניחות טובות (ללא סיבוכים) ולחיים כלל לא היה איכפת שהוא מסתבך קצת. בהתחלה הוא נראה לנו סגור. לאחר מכן כשהשתחררנו קצת מהמתח התחלנו להכיר.

הוא אהב לשיר, תמיד היית פותח את הדלת ונכנס לחדר, מטתו הייתה מול הפתח, הוא היה שוכב רגוע ושר. היה לו שיר אחד שאהב לשיר: "מי שהלך..." והוא באמת הלך...

שלמה: גם לי יש חוויה שזכורה לי מקורס הצניחה: הייתי איתו בדבוקה. חיים והלל קבעו את אחד השיאים הגדולים, בכמויות הגלגולים שביצעו. אנחנו כולנו היינו מפוחדים. וביחוד בצניחה השלישית שהיינו צריכים לצנוח בלילה. זה די לא סימפטי לקפוץ אל תוך החושך. ישבנו על המסלולים וחיכינו למטוסים. כולם היו מתוחים. חיים ישב לידי וכל הזמן שר. מולנו ישבה קבוצה של "מסופחים", חברה עליזים ששרו כל הזמן שירים גסים ש"השכיבו" את כל החברה. ובלי מתכוון פתאום הרגשנו שיש פה תחרות סמויה בינם לבין חיים. הם שרו שיר גם וחיים ענה להם בשיר יפה.

יצא לי להיות מאחוריו בצניחה. כשעליתי למטוס הייתי לגמרי מבוהל. יכול להיות שגם חיים היה מבוהל, אבל זה לא נראה עליו, הוא שר. את השיר שהוא שר אני זוכר עד היום: "שבוע אהבה". כל הזמן שר את השיר, לא עזב אותו. כשקפצנו ונפגשנו למטה, הוא המשיך לשיר אותו. פגשנו את המסופחים האלה, רובם היו אז פגועים ולא שרו, חיים היה היחידי ששר על הקרקע.

ישראל: כשהגענו לקרקע מהצניחה הראשונה — חיים צעק: "איזה לא נורמלי...!"

דוד: תמיד תפסתי את חיים אומר לשמעון: "כן המפקד" עם הבס העמוק שלו, תפסתי כאילו שזה ההיפך. היה סגור מאוד ורך. בשיחות שקטות-אישיות היה מוכן לחשוף קצת את רגשותיו.

תמי: רק עכשיו כאשר שמעתי את כל הסיפורים, אני מרגישה כמה שהאזרח שבו היה דומה לחייל שבו. וכשצביקי אמר בהתחלה שבעצם הם לא הכירו אותו — אני גיליתי שבעצם חיינו איתו יותר מטירונות — חיינו איתו את כל חייו, ולא הכרנו אותו עד הסוף. אבל הרגשנו אותו תמיד. ואם הזכירו פה את מסע האלונקות הראשון בלי חיים, נזכרתי ב"ארוחת ארבע" של הכיתה — הראשונה בלי חיים. היה חסר לנו משהו!

אני נזכרת בארוחת הארבע האחרונה שלנו עם חיים. הוא היה אז בקורס צניחה והוא היה צריך לחזור באמצע השבת. ישבנו כולנו יחד, וכל אחד סיפר

על עוללות הצבא. חיים סיפר כמה טוב, וכשחיים סיפר שטוב לו — ידענו שבאמת טוב לו, ולא שהיה לו טוב מבחינת ההנאה האישית, הפרטית והרגעית. היה לו טוב בעזרה שהוא והחברה נתנו לנזקקים. הוא אהב את החיילים, או הוא סיפר שהוא צריך לצעוד במצעד בירושלים. אולי ייראה מוזר, אבל באמת קשה לי למתוח קווים לאישיותו. נדמה שלא אטעה אם אומר שהוא הצליח להתעלות מעל הכול, והצליח להשיג את הכול. רק בזכות הפשטות הנפלאה השווה לכל נפש, ועם זאת — אישיות מיוחדת שהקרינה מעל כולם.

צפרייר: את חיים הייתי בעצם צריך להכיר מתקופת בית-הספר. אני בן אלונים ותמיד ערכנו מפגשים עם היגורים. ולמעשה לא הכרתיו. ועכשיו אני יודע שלא הכרתי אותו בגלל השקט שלו. השקט עטף את ייחודו — התנהגות מיוחדת, דיבור מיוחד, הכול מיוחד. כל החברה דיברו על אימונים קשים, והוא... שקט, והכול רמוז.

בערבים, אחרי המסדרים הייתי שואל אותו: „גו, חיים — מה עם המקלע?“ לא הייתי צריך לשאול הרבה, הוא היה עושה לי ככה בפרצוף, שהבנתי את הכל — — הפרצוף המיוחד שלו סימן תמיד לחברה את ה„נוסף“. בעוד משהו שניסיתי לחקור אותו, — זה בנושא שתמיד הטריד אותנו ואהבנו לדבר עליו: בנות. לא הצלחתי! כי הוא רק שמע זאת ונסוג. בכל זאת, פעם הצלחתי לשאול אותו בשקט: „חיים, מה העניינים?“ — והוא עם התגובה הסמויה שלו. שאף פעם לא ידענו מה הוא בעצם רוצה להגיד.

א.רון: צפרייר אומר שחיים היה צנוע ולא אהב לספר, ולהתפאר בדברים. אני זוכר, כי לאחר שחיים נפל, נודע לנו שחיים היה כדורגלן מצטיין בקבוצה של יגור. אנחנו התפלאנו מאוד, כי חיים אף פעם לא דיבר על זה. אנחנו חברה שמשחקים בכדור-סל תמיד היינו משוחחים בינינו ומספרים על הליגה והקבוצה. חיים אף פעם לא דיבר על זה.

פנחס דביר: חיים היה משקיע את כל המרץ בכיתה ובכלי שלו. גם על חשבון הזמן הפנוי. ואני זוכר, שתמיד יקי היה מוכרח למשוך אותו למקלחת, ולהחליף בגדים. לא היה איכפת לו — העיקר מה שקשור לכולם — יהיה בסדר.

אחרי שהיינו חודש בסידרה בשדה, וחזרנו במסע אלונקות בבוק, לחלק גדול מהחברה הנשק החליד. רובם הצליחו להשתלט על החלודה ומעטים — לא. ואחרי חודש העדרות מהבית נתנו לנו עונש (שלדעת כולנו נראה אכזרי) לחזור במוצאי שבת ולהכין מסדר. כשהגעתי ביום ראשון (לא היתה לי חלודה) אני שואל את חיים: „מה נשמע?“ והוא אמר בשיא הפשטות: „יצאתי ב־6.00 מיגור, באתי הנה והכנתי מסדר“, זה לא „הויז“ לו כלום.

ואם הזכירו כבר חברות... — תמיד היינו „משוויצים“ עם החברות שלנו. פעם שאלתי אותו אם יש לו חברה, הוא ענה: „אין לי חברה אחת, כולן הן ידידות שלי“.

קטעים מתוך :

המלחמה לא נגמרה — יוסי גמזו

(במלאות שבעה לנפילתם של חללי צה"ל בכראמה)

המלחמה לא נגמרה. לא באמת, לא בשבילנו :
בגשר-דאמיה, גשר אלנבי, אוס-שורט, ב,"קו" הצר.
מוקשי הרכב והנעל הם שטרות של חשבוננו
ושעות השקט הבדויות הן הלוואות לטווח קצר.

...המלחמה לא נגמרה. בעתונות — הקרב טבוע
ליום-יומים, ומפנה מקום למה שאחריו.
אך ביותר משתי עשרות בתים היום עבר שבוע
מאז אמר האב, "קדיש" על בנו — ולא הבן עליו.

המלחמה לא נגמרה. העתונות זוהרת הלאה,
אל חידושים, "טריים" יותר בכוח-ההיסטיוט.
כן, ככה זה : תמיד יהיו לה אחרים, תמיד תמצא לה,
ורק לכמה אמהות אין אחרים, ולא יהיו.

ורק החברה היפים האלה, היפים עד בכי,
צופים בך מן העתון, פרומי כותנה ושער,
כמו בתמונת-מחזור תמוהה ונוראה, הנהפכת
מעוד בחינת-בגרות-שלי-אש, לפתע — לתעודת הגמר.

...הקלגסים הנוראים מעין-חרוד ומבאר-שבע,
מגבעתיים ואילון, מירושלים ומדן,
אימפריאליסטים בני י"ט הנפלאים משיר ושבח
שלא דיברו על שדה-האש, אבל נפלו עליו פרקדן.

ואם הלב אינו ערל, ואם עדיין איננו אבן,
ואם עוד לא הכל הפקר ויש שמים על ראשם,
ויש בהם עוד משמעות לאנקתה של אם כואבת,
ומשהו נרשם בהם ומישהו עודנו שם —

אז יסלחו לי ה„פנישמקרים“, האקסהיביציוניסטים של הומוניזם נוסח ראסל ו„שלוש עם המרחב“, על אקסהיביציה מגמגמת זו, כל־כך בלתי סופיסטיקט אבל כל־כך של העפר הזה, המר והנכאב.

של היצחקים מחולתא ומנען, שהקדימו לשוב הביתה, על כתפי רעים־לנשק — כשלוש עמיתיהם כבר נשלחו ההזמנות, אשר הטעימו כי החופות נערכות בליל יום ג' הקרוב.

של אביהם של השלשה: של רם, של טליה ושל רוני, אשר נשאר ביחידתו עם 10% נכות ושנדע כסרן יוסי, שצפץ על גבול שוני בין מפקד לפקודיו (שאחריו, עד תום הלכו).

של אבינועם ושל גדי, אליעזר ויהושע, של שני השרוליקים, של שלושת היוספים, ושל שני היעקובים, שתמונת־פניהם — דומה, כמו לוא תלשוה מאלבומם של נערי־תיכון ולא סגני־משנה.

או סמלים, או של רב־טים, של אביהו ושל גיורא של מיליפ ויאיר ובנצי, שבהיות הקרב נוהם הלכו קדימה, רק קדימה ואף פעם לא אחורה, לא משום כך שלא פחדו, אלא משום שהיו הם.

של יונה, חיימק'ה וזאביק (שהבטיח להגיע עוד בשבת הזאת הביתה — „מה שרק יותר מוקדם“) של עופר זה, שרק ביוני עוד הגיח והבקיע משאופט ונבי־מוסה — וכעת, פתאום, נדם.

של הפצועים — העלולים עוד לשנות, רגע ברגע את הסטאטיסטיקה הזאת, של מספרי־החרדה, לכף־השכול־היוגון. המותירים אותך בלי הגה אל מול הבלתי־יאומן המתעקש להיות עובדה.

המלחמה לא נגמרה. לא, שום אילויות לא יועילו! הקרב נמשך, אם כי בינתיים במפזר ובקמעויות. מה שנגמר — זה חייהם שרק עכשיו, דומה, התחילו מה שנגמר — זה מצבוריה של מידת־הסבלנות.

באבל על חיים

למשפחת פרגר ובית יגור — איתכם באבלכם בנפול בנכם חיים.

אלוף דוד אלעזר

★

מפקדת הצנחנים, לשכת המפקד

אל אמא ואבא של חיים, שלום!

בנכם חיים ז"ל נפל בצהרי יום חמישי האחרון — 21.3.68 —
בהתקלות באנשי אויב במסגרת פעולה של צה"ל לטיהור קיני חבלנים
באזור כראמה, בגדה המזרחית של הירדן.

חיים ז"ל היה אחד מטובי החיילים שביחידה ועל אף הזמן
הקצר, יחסית, של שרותו בצבא עבר אימונים יסודיים — עמד בהם
בהצלחה והיה אחד מבחירי החיילים — ובתור שכזה נפל!

יודע אני כי אין פיצוי או נחמה לאובדן בן כמו חיים ז"ל,
אולם יכול אני להבטיחכם, כי אנו אנשי היחידה ננצור את זכרון
של בנכם תמיד בלבנו!

ברגשי הוקרה והשתתפות עמוקה בצערכם —

מפקד היחידה

קווים לדמותו של חיים

ע. הלל : לנשמת ריע

לא בכינו עליך,

אבל נפשותינו היו בוכות.

נפשותינו אינן אנשי-צבא, והן בוכות במות אחותן.

הלא תסלח להן.

הלא גם נפשך בכתה עליך, היא הכירה אותך יותר מכלנו,
כי היית שלה.

הן, נפשותינו אינן אנשי-צבא, ואינן למודות-מלחמה :

הן בוכות בצר להן,

הן ילדות קטנות.

חיים

...כמו שקט הזה העולה על פסגות הזכרים הגדולים
וידוע תמיד למלא את הרווח שבין המלים".
(גמזו)

...מן שקט שכזה של דברים גדולים, שידע תמיד למלא את כל הרווחים,
המגרעות והאין, ואותו השקט בהגדעו ימשיך לתפוס בינינו את מקומו, את
עוצמתו ואת נכונותו.

★

חיוך תמים, בלורית מזדקרת, עיניים גדולות וטובות, ועוצמת השקט,
הכוח והענוה.

נדמה לי, חיים, שלא חטאתי לדמותך בקווים אלה. קווים שאין מקבילים
להם. למרות ישרותם ולמרות הרגיל שיכול להימצא בהם, הם מתעצבים לאישיות
של ייחוד ויחיד שאין להחליפה. טבעה של חברה הוא לסווג את מרכיביה,
על־מנת להקל בראייה הנכונה, והנה — לא ניתן לשייך לקנה־מידה כלשהו.
היית יחיד, ועל־כך אהבנוך וייחדנו לך את האהדה.

★

עד כיתות ההמשך היית רגיל בהתנהגותך, השתוללת עם כולם על מגרשים
ובהפסקות בכדורגל, ב"נדמה לי" וב"להיות גברים". אולם פתאום מצאת לך
נתיב מיוחד שלא הזדקר מכולם, והוא המשיך, התמיד והתקדם עם כולם, אך
היתה בו מין הקרנה מיוחדת שהתעלתה מעל לכולם.

טוב־הלב עמד בשלב הראשון שבסדר העדיפויות שבך. בניגוד להפגנת
הזלזול והאי־איכפתיות של כולם היית כואב כל מום שבכיתה. היית תמיד
הראשון לעזור לבנות בשעה קשה של טיול או מבצע קשה, לא אשכח את
העידוד והעזרה שהענקת לבנות באותו טיול אופניים לנגב, כשנדמה היה
שלא יעברו את המכשול הבא. ותמיד מתוך רצון כן, חיוך מלבב ועיניים
גדולות שהולכות תמיד לקראת.

ידענו תמיד שתהיה הראשון לארגן טיול, הראשון לארגן מסיבה, ותהיה
ראשון ברצונך החזק להצליח, להעלות כל מפעל לדרגה גבוהה והעיקר —
שהחברה יהיו מבסוטים! ובאווירת־חיים זו היית בין המארגנים של מסיבת
המחזור. היית הבולט ביצירת ההוי, הבניין וההצלחה של יד־חנה. ועם
כל המטען היקר הזה פנית ל"סירת הצנחנים" שריכזה את כל מאווייך.

לא הרבה שהית בחופשות מהצבא, אך במעט שהיית עימנו הצלחנו לדלות
את סיפוקך בחיים הצבאיים — שקשה היה לרוחך, אבל הרצון לדרוש מעצמך
ומחבריך היה גדול. בארוחת ארבע האחרונה שלנו איתך, התגאית בעובדה
שתשתתף השנה במצעד צה"ל ביום העצמאות. כן, תשתתף במצעד אך לא
במצעד של הפגנת כוח, אלא, במצעד של שכול. מצעד של התייתמות המחזור
וכל החברה, מצעד אבל של כל בית ישראל שעומדים שחוחים וזקופים כאחד.

מול שטנת אויבים שמנסה לשים קץ לפרי אדמה, המנביטה את השלום, הבית ויצירת חיים.

נקטע המצעד. מצעד נעורים שהיה אדיר בכוחו, שקט בעוצמתו ומחייד בשמחת חיו.

★

חיים — סלה לי על אומללות הכתיבה. נדמה לי שמכל שהעליוני כאילו לועגים לי על האינ-אונים שלי בביטוי האמת.

תמשיך ללכת איתנו. בכל דרכינו נמשיך להיות את חייד ומותך כאחד.

תמי

שירת חיים

הוא נועד לחיות, החיים חיבבוהו כליכך והוא השיב להם חיבה, כעת הכל פסק!...

הוא ידע בעל-פה, מילות כל השירים, אהב כה את הלחן המתנגן. הוא אהב לשיר, ושר הרבה.

בעודו ילד נוהג היה בשכבו על יצועו, ממש לפני שנדרם לבחור שיר חביב ובהשקט לזמזם. כן ישנם ילדים המוצצים אצבע בטרם שינה, חיים נוהג היה לשיר.

גדל ובגר והזמר עימו. נשמר אותו ניגון החיים, השתנו רק המילים. הללו הפכו קרובות יותר למציאות הבורגנית, כשהן הולכות ומתרחקות מחלומות הילדות. עת בוקר. הכיתה ישובה על פלטפורמה מקפצת בדרכנו אל העבודה, ופנינו עדיין מסרבות לעזוב את פינת החלומות. מימין קול פתח בשירה חרישית, בוודאי היה זה חיים שנוצר בשיר שלמדנו אמש בפעולה.

בעת ערבי שישו ומסיבות כשהגיע תור השירים החדשים שלא מזמן הושמעו לראשונה ברדיו, וכשמצטרפים כל החבריא בלה-לה-לה — אזי נשמע קול אחד השר גם את המילים, זהו חיים. הוא כבר הספיק ללמוד את המילים החדשות ולשננם בעל-פה. ליד מדורה או קומקום מהביל, עת פסקו כל המילים, החבריא מתחילים לחפש שיר — חיים מתחיל „...לנו נגון יש, אלגא נביישנו...“ ואחריו שיר שני ושלישי והלאה והלאה. אף פעם לא בייש שיר, אלא נתן בו טעם והתגאה בו.

בטוחני כי גם בשירות הצבאי, לא בייש את שירו. ודאי גם שם בשעה שרצועת התרמיל חותכת את השכם, והנעל לוחצת על שלפוחית, תוצאת הליכה מרובה — גם אז ידע לשלב שיר.

באותו בוקר בעת הפעולה עצמה, אינני יודע את שהתרחש ונאמר בליבו ובמוחו, אך אם תשאלוני אומר: ודאי היה עוסק בצרוף מילים ללחן המקלע שבידו.

יוסי

חיים הוא חלק מחיינו

אי־אפשר להאמין שחיים איננו...

שחיים לא ישוב להיות עמנו עוד בכל מקום...

אי־אפשר להשלים...

כשמענו את הידיעה ברדיו, ואנחנו אי־שם בארץ — נדהמנו, היינו המומים. קשה היה להגיב — רק לפני שלושה שבועות ישבנו קבוצת חברי'ה בארוחת־ארבע, וחימק'ה אחד מאיתנו, יושב בינינו, עם חוש ההומור המיוחד והאופייני שלו, עם טוב־הלב, עם הצניעות והביישנות שלו, עם סיפוריו. בשבת זו היה צריך לחזור עוד באותו ערב והיתה הרגשה לא נוחה להיפרד — להפסיד את ערב מוצאי־שבת בבית. את ההורים, את החבר'ה... וה"להתראות" — הרגיל, הפשוט, מהלב, שנותן את ההרגשה הטובה שעוד נראה, עוד ניפגש, פה בבית, — מקווים שבעוד שלושה שבועות, אולי יותר... אך נראה על בטוח. ושוב "יעופו" סיפורים מהצבא, ובדיחות...

אבל לא... לא כך היה...

חיים רצה להגיע לסיירת הצנחנים. הוא התנדב, נבחן ונתקבל. בזמן שהחברה שלו עוד לא ידעו אימונים קשים מהם, חימק'ה כבר "שופשף" כהוגן — לפי המסורת הידועה של הסיירת. בפגישות המעטות בבית הוא סיפר על מסעות וריצות שהחבר'ה עוד לא ידעו כמותן. בחופשות הראשונות בכלל לא יכלו לראות את חיים — פשוט היה עייף מאוד מהאימונים ונשאר בחדרו ובחדר ההורים.

ושנת יד־חנה. שנה יפה לכולנו, וחיים בינינו — חרוץ, אחראי וטוב, כמו תמיד. כמו גם שנתיים לפני כן במטע ביגור. ביד־חנה חיים נקשר למטע הקטנטן, בטיפול ובעונת הפרי.

בשלוש השנים האחרונות חיים נקשר לפעילות חברתית, היה בועדת תרבות, וטיפל במרץ באירגון חוגים וחגים. אני זוכר שפעם ביד־חנה אמר לי אגב שיחה, שרק עכשיו כשהוא בועדה — הוא יודע להעריך את העניין הזה להיות חבר ועדה ולא רק לעמוד מהצד ולמתוח ביקורת.

במטע ביגור חיים נקלט מהר וטוב. אהב לעבוד. התעניין בכלים חקלאיים ובעבודות השונות שעושים במטע, וכבר מהתחלת העבודה נקשר. הוא עבד טוב. בכל מקום שהיה — התחבב מיד.

אהבנו את חיים. תמיד היה מוכן לעזור, ובכל דבר. חוש ההומור המיוחד שלו — כולם צחקו כשחיים היה מספר ציזבוטים, והוא אהב לשיר. שירים עבריים, בייחוד שירי להקות צבאיות.

ועכשיו — חיים איננו...

פתאום זה קרה, למה?

חיים הוא חלק מחיינו, הוא אחד מאיתנו והוא נשאר בנפשנו, ואנחנו יחד עם המשפחה השכולה.

אורי

בתחילת הדרך נגדע

בתקופה רבת סכנות שבה אנו חיים, המר לנו שוב הגורל מאוד בלקחו מאתנו את חיים הבחור הטוב, הצנוע, והשקט.

אין ניחומים למשפחה, למשק ולבני כיתתו שכה אהבוהו. עם כל הצער והעצב — החיים זורמים במסלולם הרגיל. כמצווה עלינו: «בדמיך חיי!»
גדול הכאב על אבדן חיים מלאי מעש ואמונה. כאילן בסער נגדע לפתע בטרם הבשיל ונתן פריו.

את דמותו של חיים נזכור ונשמור.

מרים פרבר

על קברו הרענן — זר פרחים

מתוך מכתב

יום ששי, 22.3.68

רב שלומית לכל המשפחה!

הדבר הראשון שאני חייב לכתוב עליו — הוא האסון הפתאומי שפקד את כל בית יגור, את כיתתנו ובפרט אותי. קשה לי מאוד להשלים עם הדבר, ואני מתהלך סהרורי לגמרי ומבולבל. אינני יודע בכלל איך לחשוב על חיים בלשון העבר, זה פשוט לא נתפס. כך, פתאום, הלך ולא חזר.

לראשונה שמעתי זאת בחדשות בבוקר ולא האמנתי למשמע אזני. זו לי הפעם הראשונה שקיבלתי ממש הלם, ומצב רוחי איום. לכל מי שפנה אלי עניתי בחוצפה, והחבר'ה לא הצליחו להרגיע אותי. וכשנרגעתי קצת ישבתי לכתוב לכם שורות אלו.

אני מאוד מצטער שלא הייתי בהלווייה, ואני מתאר לעצמי את מצב הרוח בבית. אני מבקש שתמסרו את תנחומי למשפחה. אימרו להם בבקשה שניחומם היחידי הוא שבנם נפל בקרב, בגבורה, תחת אש תופת של אויב רוצח ואכזרי, ובדמו וחיייו שמר על חייהם של רבים מאזרחי מדינתנו שהינם נתונים לפשיטת וחבלות של אותם מרצחים.

אני יודע יפה, כי אנשים רבים חבים את חייהם לאותם חיילים מטובי בנינו ששילמו בחיהם לשם שמירה על שלום אזרחי המולדת. אני מבקש שוב למסור למשפחה את תנחומי והשתתפותי בצערם ויגונם. מי כמוני יודע מי היה חיים. אני, שלמדתי איתו ביחד במשך שנים רבות, ועבדתי איתו באותו ענף ובעבודות משותפות. למדתי להכירו מכל צדדיו. בחור שקט וחברותי, מי שהכירו היטב ידע גם להבחין בחוש ההומור הפשוט והמהנה שלו. הוא ידע תמיד לומר בצמצום ובשקט ולו מילה אחת — בזמן ובמקום הנכון.

מבקש אני מכם דבר נוסף שאני יודע שלא כליכך נהוג אצלנו במשק, אבל בכל זאת תעשו עמדי חסד ותניחו על קברו הרענן זר פרחים בשמי, ואני אחלוק בכך כבוד אחרון לידיד וחבר שלעולם לא אשכחנו.

רוני

מכה איומה

הורים יקרים,

ימים אלה היו לי ימים רעים. ככל אלה שהכירו את חיים, אהבתי אותו מאוד גם אני. לא רבות הדמויות שהכרתי — בהן מוזג היה אותו צירוף רבגוני של תכונות מעולות כפי שנמצא בחיים. לא קשה היה להבחין בהן. אותו שקט פנימי והיצוני, וישרנות בלתי מתפשרת, צניעות ופשוטות, ומעל לכל — רצון טוב ואמיתי, אותו רצון שהינו התכונה החיובית ביותר שניתן למצאה בבן-אדם. בלעדי הרצון הטוב — כל שאר התכונות שאנו מונים בבני אדם הינן חסרות בסיס מוסרי.

חיים עמד על בסיס איתן ובלתי-ניתן לערעור. נעדר היה שמץ של רשעות וכוונה רעה. רצונו הטוב, הכן, מעולם לא היה ערטיילאי, אלא מצא ביטויו בעשרות פעולות יומיומיות, זוטות וגדולות, שמהן אחרי הכל אנו בונים בדמיונו דמותו של אדם.

חיים היה דמות. אישיות של ממש. קשה יהיה לשכוח אותו. אישיות מגובשת שמעטות בה הפשרות, אשר רבים מאיתנו מלאים אותן. חיים עשה את שרצה, ומה שרצה — טוב היה. היתה לו איכות בסיסית של אדם מוסרי ובתור שכזה היה נכס לחברה. מסירתו לחברה רבתה כלי-כך, עד שמצא לנכון להצניעה, שמא תיראה זו כראוותנות. כך נולדה, איפוא, ה"ציניות" המבדחת שלו, שהוא הביאה לביטוי חריף פעמים רבות, לצהלת הסובבים אותו, כי מבדיחותיו של חיים אפשר לצחוק ללא חשש. לא תמצא בהן רשעות או עלבון.

אותה ישרנות שהיתה בו הניעה אחדים לראות בה עיקשות. היו לנו ויכוחים ארוכים, אשר לרבים מאיתנו נראו כמרגיזים, וכל זאת כתוצאה של יושרו השלם. אמונתו בעצמו, התואם המלא בין רצונו והמעשים שעשה — עשאוהו, כך נדמה לי, אדם מאושר. וגם על תכונה זו, האושר שהיה בו, הערכתיו מאוד. היכן מוצא אתה כיום "תרכובת" כזו של טוב לב, יושר, חריצות ושאר תכונות שהיו בו, בחיים? אני רוצה לומר, כי בעיני היה חיים למופת. מופת האדם הטוב, אנשים נעלמים, מתים, המופת, הדמות — נשאים.

אינני יודע מה תנחומים מצויים במלים אלה. כוחן של המילים מוגבל הוא, כידוע, אלא טוב שתדעו, מה הותיר חיים בליבנו, וכי יחד איתכם ישנם עוד בני אדם שמותו של חיים היה להם מכה איומה.

יוחנן

לזכרון עד

לא נודמן לי אף פעם לכתוב לך, כי היינו תמיד יחד, ולא קשה היה להיפגש ולומר הכל.

נעים היה תמיד לשוחח איתך, כי ידעתי שלא תסרב. תמיד היית מוכן לעזור, וכל זאת בהיודך על פניך. תמיד תמיד נשמע שיר בקרבתך. זוכרת אני כי כשהיינו צעירים יותר, אתה היית אפילו עוד יותר צעיר, קצת התביישת והיית נבוך כשהוזמנת לריקוד. אך הזמן עשה את שלו ואתה בגרת, ועוד נעשית טוב יותר, ונכון יותר לכל משימה.

סיימנו את בית-הספר, והוכחת את עצמך באירגון וניהול החג, כנציג הכיתה בועדת המחזור, וגם הפעם פעלת על הצד הטוב ביותר.

ולאחר מכן שנת חוויות ביד-חנה ושוב אתה בין הבולטים, בעבודה ובחברה. כאחראי לועדת התרבות, הצלחת לארגן לנו שנה נעימה ועשירה במופעי תרבות. וגם שנה זו חלפה, וכולנו התגייסנו. אתה בחרת את הקשה שבחילות, וידענו כי תוכל לעמוד בכול.

מדי ערב ששי חיכינו, כי תבוא גם אתה הביתה, כדי שהבית יתמלא שירה. כשהיית מגיע, שוב נשמעה שירתך, אף כי היית עייף מהאימונים המפרכים. אתה לא ידעת להתאונן, קיבלת הכל באהבה ועשית גם את הקשה ביותר מתוך רצון כן.

★

מעט מאוד זמן היית בצבא, כמעט לא הספקנו להחליף חוויות על הגעשה שם. וביום בהיר נתקבלה הידיעה המחרדה, כי גם אתה בין הנופלים. כה קשה לשאת זאת.

זיוה

שירתך עוד תמשיך ללוות אותנו.

אהוב על כולם

שמונה שנים טיפלתי בכיתה הזאת, מכיתה ב' עד הבלוקונים. שמונה שנים טיפלתי בחיים הנלבב. הוא היה ילד ער, תוסס, טוב לב. תמיד היה מוכן לעזור, להתנדב ולהטות שכם. הוא היה שובב גדול, אבל קשה היה לכעוס על חיים. אף פעם לא צעקתי עליו. תמיד היו בינינו יחסים טובים. חיים היה בן טוב, תמיד עם בת-צחוק, והיה אהוב על כולם.

כאשר גדל התייחס ללימודים ברצינות יתר, וגם בעבודה היה טוב מאוד. בכל מקום שעבד היו מרוצים ממנו. הוא אהב לעבוד.

במיוחד אפשר היה להכיר את טוב לבו בטיולים. תמיד הושיט עזרה לאלה שהיו זקוקים לה, וגם עזר בהכנות. הוא היה ילד מסודר. אהב ספורט וגם הצטיין בשטח זה.

חיים היה מקובל בכיתה. הילדים חיבבו אותו. הוא לא שאף להתבלט, אבל עשה הכול בצורה יסודית. לא הציק למישהו והיה ביחסים טובים עם הילדים והעובדות גם יחד.

אני זוכרת אותו כילד טוב ונחמד וכלי-כך קשה להתרגל למחשבה האיומה שחיים נפל בקרב.

חנה בריצר

קולו שנדם

בוכים ודוממים כאחד עומדים אנו ליד קברו הרענן של חיים ובפינו אין מלים לבטא את אשר לבנו חפץ לומר על חיים. פשוט כאילו נותקו המלים מפינו.

הגורל הוא אכזר. את הטובים, כן, תמיד את הטובים, והם הם אשר נלקחים מאיתנו בהיותם בדמי ימיהם. חבל, חיים המעורה בכיתתו והפעיל, אם באירגוני טיולים ואם בועדת תרבות, שאותה אף אירגן ביד-חנה. קשה המחשבה שחיים יותר לא ישמח אתנו, שקולו לא יישמע בעת שירה. השירה היתה אחת מהתחביבים האהובים עליו.

כן, את קולו אשר היה יפה ורם לא נשכח. שר היה סתם כך לעצמו, בחברה או במקהלה.

קולו שנדם לא יישמע יותר, אך את נפשו של חיים, הטובה והישרה נזכור עד ניאולם.

י. ל.

איתנו ובלבנו

לכאורה היה זה ערב כאותם ערבי שמחה רגילים. מסיבה של סוף תקופת אימונים, אך חסרו בה הטייסים. ידענו שאי-שם, לא הרחק מאיתנו מתחולל קרב וחיכינו לתוצאות. הרוב כבר עלו על יצועיהם ואני המתנתי למהדורת החדשות האחרונה. והנה כמו פגז רועם היכני שמו של חיים ועדיין טרבתו להאמין, ביקשתי הוכחה נוספת.

חמש שנים תמימות ביליתי עם חיים בחדר אחד, לרבע משנותינו היה רקע משותף, והנה יום אחד, פרגר, כפי שנהגנו לכנותו, נופל מכדורי מרצחים, ואני חוזר ממסיבה.

חיים רק התגייס. עוד לא הספיק להתגאות ביחידתו, בכובע האדום ובכנפי הצניחה. רק שבת אחת לפני כן נסענו יחד באתו אוטובוס לתל-אביב. פרגר היה צריך לסיים כמה צניחות ולקבל את הכנפיים הנכספות. זו היתה פרידתנו האחרונה.

שוב לא נזכה לשמוע מפרגר בנימת אדישות כביכול, "הה... שטויות!" נוהג היה לומר, "אז מה אם יש לי נשק אישי ומקלע ואני יושב שעות לגרד את הבוץ?"

במסיבות, הייתי שוכח אחר נגינת שיר אחד את שאר השירים, חיים היה ספר-שירים חי — ולא הלחן בלבד, תמיד ידע להשמיע גם מילותיו.

חיים! יושב אני כבר כשעה ואיני יודע איך לכתוב על דמות חיה, אתה האחרון שהייתי מוכן לכתוב "לזכרו", שוב לא נזכה לזריקת עידוד ממך ולמילה טובה.

דמותו של חיים חרותה על לבנו. מס הדמים לא נגמר, מיום ליום מתרבים ההורים שאומרים "קדיש" על בניהם, האם לאורך ימים?

אביהו

חיים בראשית לבלובם

היד רועדת כשניטל עלינו לאחוז בעט ולכתוב הספד לחיים. מה בכוחן של מילים לתאר את הדמות הזו — חיים? דמות שקטה, מופנמת, שרק אנו, אשר חיננו קרוב אליו — יכולנו להרגיש בה ולהעריכה.

חיים. אי־אפשר היה להאמין שאמנם שמענו נכון. אי־אפשר לנו להסיר את דמותך מעינינו. אותה דמות טהורה שצצה ועלתה כמו פרח יפה. בתחילת דרכנו, כמעט ולא הורגשת בתוכנו. היית טיפוס שקט למדי שלא מתבלט על פני השטח. אולם לפתע, בבת אחת החילות ליהפך לחיים, אותו אנו זוכרים היום. לפתע שלחת עלים נאים סביבך, השרשת שורשים חזקים והפכת לאחד מעמודי התווך שלנו. נעשית שותף פעיל וממריץ במשימות. תרמת הרבה בשטח התרבותי, אם באירגון, השתתפות במקהלה, העלאת המורל וכו'. הפכת לשחקן־יסוד — בלם — בנבחרת שלנו, וזכית גם בלא מעט הערצה של הקטנים יותר. אפשר לומר, כשידענו שאתה מצוי בעניינים — בטחנו שהכל יסתדר. המסיבה לא תיכשל, הטיוול יצליח, וגם הכדור יורחק מהשער.

אישיותך הקרינה סביבה טוב לב, משהו כזה זך וטהור ללא שום חשבונות. תמיד מוכן לבצע, לעזור, ליטול חלק במאבקים. לכן גם ראינו אותך בטיולים הולך עפי"ר מאחור, עוזר ומעודד את הבנות הנסחבות אחרונות. עוזר לנו באופן פיזי ובאופן רוחני. קרבתך עצמה הספיקה לנו, כדי שנגביר צעד.

ומה שעוד אהבנו בך — את גמישותך ויכולתך לערב בתוכך רצינות וצחוק, כובד ראש וקלות דעת.

הגיע הזמן, סיימנו את ביה"ס, והלכת ליד־חנה. החברה מספרים שהיית אחד מיסודותיה של הנקודה. גישתך הרצינית למשימה של החזקת הישוב, וגישתך הנכונה לעבודה — היו דוגמה לכולם.

כה נעים ומלבב היה לפוגשך בשבילים הבודדים של המשק, לעבור לידך ולהרגיש משב־רוח רענן, אשר נישא מעל לקטנות היום וצופה אל פני העתיד המבטיח. חיים, העתיד היה פרוש לרגליך. תלינו בך תקוות, שתתקדם בצבא, שתחזור אלינו חזק, ומחזק אותנו. אבל צרור זדוני שם קץ לחיים שוקקים אלה, חיים שהיו בראשית לבלובם ועדיין לא הספיקו לטעום את טעמם האמיתי, עדיין לא הספיקו למצות מעט מן הטוב הצפוי להם.

חיים. — תמיד, תמיד בטחנו בך, ורק הפעם הוכינו...

נזכור אותך חיים כאותו עלם יפה תואר וטהור שאהבנו.

זהבה

חסרונו מורגש בכל

שלושים יום חלפו מאז נפל בן כתתנו חיים בקרב, ועדיין קשה להאמין שייתר לא נראה אותו. פשוט קשה להסתגל למציאות החדשה שהוא לא יהיה יותר בתוכנו כמו כל אחד מן החבר'ה.

חינו יחדיו 20 שנה ואם כי זו תקופה קצרה יחסית בחיי אדם, הספקנו להכיר אותו ולעמוד מקרוב על תכונותיו החיוביות ומעלותיו, היו לו הרבה מאלו. מטבעו היה בחור עליז ושמח בחלקו, אהב מאוד לשיר, בכל מסיבה ובכל התכנסות של הכיתה, אם בפעולות סביב מדורה בגיל צעיר, או סביב כוס קפה באחד החדרים, בגיל מבוגר יותר. קיבל על עצמו תפקידים רבים באירגון ועדות, טיולים ומחזות של הכיתה וביצע את המוטל עליו בשלימות וזה גם אחד מהקווים שאפיינו אותו במיוחד. אף פעם לא עשה חצי עבודה, אלא דאג לעשות הכל עד הסוף בדייקנות.

לאחר שסיימנו את לימודינו הלך איתנו חיים ליד־חנה, גם שם לא טמן את ידו בצלחת ואירגן את ועדת התרבות. הוא אירגן את כל החגים והמסיבות במקום, ואם זכינו למסיבות מוצלחות שם — הרי חלקו רב בכך. רצון חזק, עקשנות וכשר אירגון יעיל — הם שעזרו לו במשימותיו.

עם גיוסנו לצה"ל התנדב חיים לסיירת הצנחנים, עליה חשב כבר זמן רב קודם לכן. למרות שידע שהאימונים ביחידה זו קשים ומפרכים לא חשש כלל ואף רגע לא פקפק אם ללכת או לא. כשבא הביתה לשבת סיפר לנו שהולך לו די קשה, גם ראינו שהוא עייף מאוד, כמעט ולא היה עם החבר'ה בשבתות. את רוב הזמן הקדיש למנוחה. היא היתה נחוצה לו במיוחד.

לאחר תקופה כה קצרה בצבא יצא חיים לפעולה יחד עם יחידתו, ובקרב הראשון שלו נפל והשאיר אחריו חלל ריק שלעולם לא נוכל למלא אותו. חסרונו מורגש בכל מקום שאנחנו נפגשים יחד בני כיתתו וזכרונו הולך וימשיך ללכת איתנו כל העת.

שאנן

לא איש דברים היה...

רוותה, מלאה כוס היגון, נוסף חלל, ומכאוב על מכאובנו. ניגוד כה נורא בין השם — חיים ובין המוות שבא כחתף, יגון ושכול ירדו על ביתנו עם בוא הידיעה על חיימק'ה כי איננו. חיימק'ה שהיה כה חזק וחטון שאף פעם לא ראינוהו כורע וכושל — כרע תחת כדורי מרצחים. פסק הולם הלב בחזה ששפע כה ועוצמה ומעל לכול — מסירות, טוב לב ונכונות לעזרה. איפיינה אותו בגרות מיוחדת ששורשיה שקט נפשי, בטחון עצמי, כוח פיסי, ועל הכול — אחריות למופת.

בן 16 היה, עת נכלל דרך קבע בקבוצת הבוגרים במשחקי הכדורגל. בין שחקנים מבוגרים ומול יצרים משולהבים — ידע חיימק'ה לעמוד בכל שהוטל עליו, וכל זאת — בשקט, בבטחון וללא מילים מיותרות. לא איש דברים היה, כי אם איש המעשה. עבד איתנו במטע, הצטיין בביצוע דייקני ובשלימות והיה בין היחידים שהגיעו להפעלת כל הכלים הממוכנים במטע טרם לכתם לצבא. אחריותו היתה שם דבר בינינו, הקנתה לו את הזכות — להימנות על צוות הרססים במטע. הספקות שמילאו את לבנו עת יצא לראשונה לרסס לבדו, נמוגו כהרף עין עת ביקרנוהו וראינוהו בעבודה — שקט, שלו ובטוח. השוואה

קצרה בין כמות החומר שהוצא לבין מספר הדוגמים שרוססו הראתה, כי אכן הכול כשורה. גאה היה על האמון שנותנים בו וקסמה לו עבודת הריסוס בלילות. פעמים רבות היה יוצא בלילות במקום חבר, שמסיבה כלשהי לא יכול היה לצאת לעבודה בשעות כל-יך לא שוגרתיות. וכל זאת ללא מילים מיותרות, ורק בת-צחוק ביישנית על פניו.

על האדמה אותה עבדת באמונה, על האדמה עליה לחמת חיימק'ה — על אדמה זו נפלת שדוד. ועת נמשיך בעבודת האדמה נזכור אותך חיימק'ה, כי אהבנך.

אלי פיילר

דמות שלימה

מזור וקשה לכתוב על חיים. אכן ה"מורגל" היום הוא שכאשר כותבים על מישהו — הרי שמן הסתם מספידים אותו. ואת חיים קשה להספיד. משום שהיה דמות בהירה כל-כך ושלימה. כל תו בפניו ובאישיותו ברור וחזק, לכן כל פגם בתיאורו יש בו מן הטישטוש שאיננו נסבל... אף על פי כן הכרחי ורצוי לתאר לעצמנו את דמותו של חיים בשל סיבה אחת יסודית, חיים היה אדם טוב. טיבו ומוסריותו מעולם לא עמדו בספק לכשעצמם. כל מעשה שעשה טבוע היה באותו חותם מוסרי אמיתי שהשפיע בהכרח על יחסי גומלין בינו ובין סביבתו. על כן מן הראוי לה, לחברה, ללמוד ממנו.

כל מעלותיו של האדם כאין הן לעומת התכונה היסודית הקרויה רצון טוב. חיים היה בעל רצון כזה, ועוד איזה. רצון זה לא נשאר עקר, ובא על ביטויו בעשרות פעולות, מחנות ומבצעים שהפכו אותו את חיים, לנכס חברתי. מתכונות אופיו המצויינות ביותר ניתן למנות את השקט הרב שציין את התנהגותו בכל המצבים הנתונים. שקט זה יותר משהיה תכונה בפני עצמה — היה פועל יוצא של תואם מלא בין מחשבה למעשה. מאחר ורצה לעשות דברים טובים ועשאהם, לא נזקק היה למלל רב, התנצלויות ותרוצים, ולא נזקק היה לדיבור להסברת עצמו. פשוט, ביטויו הטבעי היה המעשה והוא השלימו בכל רגע בחייו.

יש אומרים, שכאשר רוצים להעלות ייחוד הדמות בזכרון, יש לנסות ולתאר את הזוויות שבה, את המאורעות של יום יום. אולם נבצר ממני לעשות זאת. אני מנסה, ומיד צפה למולי דמות שלימה שהיא ידיים, רגליים, ראש, סגנון הליכה ודיבור, הרמת יד, חיוך ועוד הרבה. לפרק אותה דמות — אינו נראה לי באפשר, ובבחינת מה הרי זה חטא לאמת. ייחודו של חיים הנו באישיותו השלימה, שלימות שהביאה את חיים לידי כך ששרוי היה ביחסי ידידות עם הכול. פשטות, יושר, נדיבות לב, הומור מיוחד — כל אלה היו "תרכובת" מיוחדת במינה הגראית כאילו שעדיין לא פסה מן העולם, שכן היתה בה חיוניות שאינה נכחדת בנקל.

בזכרוני יהיה חיים כדמות האדם שהצליח להשיג מידת טוהר וגיבוש כדי שלימות מוסרית בכל המשמעות.

י. ג.

לחיימקה שלנו...

הכרמל ירוק ופורח, וכחולים הם השמיים ;
שפעת אביב בניחוחה, וריח הדרים כנחשול מיים.
והלב מלא אותם, חש ורן בתכול —
יום הדורנאה, שמחת התחדשות בכל.
...ודווקא ביום שזוה הלכנו שחוחים כואבים
ועיינו בוהות — — מה עוד אנו חבים ?
האם לא די במחיר ששילמנו על זו האדמה ?
האם נוכל עוד לסבול, וכמה ?...

נולדת ממש עם המדינה : בראשית אייר של שנת תש"ח ;
כשהסטוריה קדה לקול שריקת הכדורים בפני גבורת הפלמ"ח
כשהתותחים ירו, וברחובות ברגע קריטי
אנשים רקדו וצהלו לפינויו של המנדט הבריטי.
ושעל אחר שעל אז נקרע או נכבש במהירות
וגם חשנו על בשרנו מהו מחירה של החירות.

אחרי־כך גדלת וטופחת בלי מחסור
וחונכת היטב על ברכיו של דור —
רווה נקם במחבלים מניחי המוקש
דור פעולות התגמול הגדולות... וקדש.
ומי אז היה מתאר לעצמו שכעבור תריסר שנים ויותר
יחזור בדיוק אותו הגורל האכזר, הנוקב, הקודר...

קראנו לו „ול" בשם של חיבה,
ואינני יודע מאין זה בא.
סתם ככה „ול", השתקן האהוב,
שלוקח על עצמו יותר מכפי שצריך וכתוב.
שיועד ביד־חנה שאפשר ומוכרחים, והוכיח
ועובד, ומבצע ומראה ש... הנה הצליח.
ועם הגיוס כה היה מובן, פשוט לא נראה אחרת
שדווקא אתה תימצא בסיירת,
ותדע ותכיר אז כל צוק וכל הר
ותוביל בלי טעות בשבילי המדבר.

לפרוע חשבון יצאתם עם אור
הלכתם לנקום באנשי הטרור.
שגבורתם מול אנשי עמל הרואים בחלום
לא „מטען" בשדות, אלא רק... שלום, —
שישרור בבטחה בין עמים וגבולות
ליושבי חוף ירדן ובשתי הגדות.

ופתאים...

הושבת אלינו בזרועות החבר'ה של הסיירת
ולא בתרועות שיירת מנצחים דוהרת.
ומי היה יודע ביום העצמאות ממש לפני שנה
כשעל הבמה שרת עם החבר'ה בשירה פשוטה וכנה :
„ומי ששכל את הטוב ברעיו אותו יוכל להבין...“
שהנה עכשיו נעמוד מול קברך הרענן וראשנו נרכין.
וחיים — —

תמיד, תמיד הטובים הם שהלכו
כך אמרו : „ממש מאז שרגלינו פה דרכו“.

ושוב לא נראה אותך פוסע מן הכביש מחר ?
ולא תבוא בחיוך הכובש והמעיל המנומר ?
ולא תחלוף כבר עם הטרקטור, גבוה וחסון כמו שאתה
בינות שורות עצי אגס שבמטע ?
ולא תשוב הביתה, ומשפחה גם לא תבנה ?
שאלנו את הכל, אך על זה — איש אינו עונה...
ורק לנו נותר, אלא לשמוע את אנקת הכאב העולה,
כי מהו גודל הישג הצבאי, למול אמך השכולה ?

חנה

„...סכין היינו בכפה של עת
לא רחומה בהגיחה מארב“.

נ. אלטרמן

מעל דפי העתון ניבטות אלי עיניו של חיים, והצפייה בהן, והתמהון בהן ;
עיניים צופיות אל העתיד, שהרי רק בן 20 היה. ובשורות המלוות את התמונה
— תאור הפעולה הקרבית, בה נפל, המירדף אחרי כנופיות „פתח“ שנימלטו
מכראמה. איזה אבסורד, הן השם אומר חיים ; האם אין בו בשם עצמו כוח מאגני
השומר חיים ?

אך זה התגייס לצבא, לאחר סיום שנת־שירות ביד־חנה. אך תמול לחצנו
את ידו כחבר צעיר במשק, נדמה רק תמול זה היה, כאשר מצאתי אותו, תלמיד
בין תלמידים בני כיתתו, בכיתה י'. בשורה הראשונה ישב. עיניו עוקבות בעירנות
אחרי הנלמד, אזניו קשובות לנאמר, לדיון. ההיה בין המתבלטים בשיחה הלימודית ?
משתדל לחוות דעה, לשתף עצמו ? — לאו דווקא. אבל ידעת : משנתו סדורה
איתו, שהרי העולם האנושי, האדם, חייו, מאבקו — כל המתגלם בדפי ההסטוריה

ובתחומי ההספרות מדברים אל לבו, קרובים לו, מבטאים אותו. אין הוא אדיש להם. ידעתי „שיש לו מה להגיד“, וכאשר נשאל ידע לשלב דבריו בהגיון ובשום שכל — אולם מצניע לכת היה בלימודיו, ואינו אף להשמיע דבריו ברבים. ואכן ידעתי שבשיחת ריעים, בחוג המשפחה הקרוב היה איש שיחה, מתמצא בבעיות העולם והזמן, ומחווה דעתו בהן מתוך הבנה.

זאת ועוד — הלימוד היה בשבילו גם משימה, חובה, ולא חובה של כפיה שיש למלא אותה, אלא חובה שהוא, חיים, אחראי למילוייה באופן אישי, שכן רגש האחריות היה טבוע עמוק בנפשו, חלק מישותו.

זוכרת אני ברגעים של רפיון, כאשר רוח של שובבות היתה פורצת מהלך השעור, הסיחה את הדעת מן הנלמד — היה זה חיים שבאופן אינסטינקטיבי, כאילו מעצמו, היה מבקש להחזיר את השקט והסדר על כנו. האם חס היה על תלמודו? על הלימוד שהשתבש? גם זה, אבל בעיקר חרד היה לסדרם התקין של הדברים, כאילו הוא שכבודה של הכתה הוטל עליו. וכך ידענו אותו גם בחברה, תפקיד שהוטל על חיים — ידענו שהוא ימלא אותו במלואו; לא יחסוך מזמנו, ממרצו, לא יעשה אותו רק כדי לצאת ידי חובה.

כך ראיתיו בתקופה שהכתה התקרבה לסיום בית-הספר, והכינה את חג המחזור, הרבה טרדות, הרבה הכנות, הרבה עבודה „שחורה“. חיים בראש העושים, הסוחבים בעול ההכנות ללא ליאות ללא עייפות.

עם סיום הלימודים מתרכו הגרעין שצריך להחזיק את ידי-חנה, הרבה היסוסים; הרבה ספקות; היוכלו למשימה? האם לא נמאסה להם החברה שלהם? יוכלו להמשיך ולחיות יחד, לקיים את המשק ולקיים גוף חברתי ראוי לשמו? חיים לא היה בין בעלי-הספקות, המתלבטים, שכן נחן בחוש מעשי בריא וברוח חברית טובה. ואכן לימים, כאשר נודמנתי לביקור ביד-חנה מצאתי את החברה ממשיכה בדרכה הטובה, וחיים יחד עם האחרים — בפעילות ובאחריות.

כאשר נפגשתי עם חיים עם התגייסותו לצה"ל — וזה בתקופה שאחרי מלחמת ששת-הימים, כאשר נדמה היה שאולי זו באמת המלחמה האחרונה — אהלתי לו שלא יצטרך לעשות יותר קריירה צבאית. ומי יתן ויהיה המחזור שלו מחזור השלום.

אויה, ברכתי לא התקיימה.

אותו בוקר, כאשר הודיע הרדיו שחילינו יצאו להשמיד את קיני החבלנים בירדן, הלמו בנו הדברים בהולם רב. לא ידענו בדיוק מי היוצאים; אולם, היחזרו בשלום? ואכן כרעם הכתה בנו הידיעה — חיים נפל במרדף זה אחרי קבוצות חבלנים, והוא רק תקופה קצרה חייל, וגאה על היותו סייר באחת המעולות שביחידות צה"ל.

היש ניחומים על חיים צעירים שנגדעו? היש נחמה לאם ואב שכולים?

רבקה

חזרה מברית

חבריו מספרים

...זוכרת אני את השיחה על
חשיבות חילות צה"ל, וחשיבות
בן הקיבוץ בצגא, היה זה ויכוח לוהט.
חיים התפרץ לפתע ואמר:
„אנחנו צריכים להתנדב,
אנחנו צריכים ללכת קדימה“.

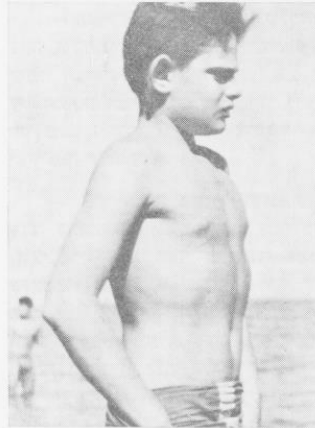
משהו מתקופת הילדות

— חיים היה ילד ככל הילדים. ילד שאהב לשחק, להשתולל ולהשתובב. ילד שידע להיות רציני בשעת הצורך, אולם גם אהב מאוד את הכדור. המגרש והכדור היוו עולם קסום ומושך בשבילו וההתחרות התמידית בכדורגל בין חיים ושאנן לא פסקה עד הכיתות המאוחרות. שני חברים טובים היו, חברים טובים במגרש, שניצחו או הפסידו ברוח טובה זה לזה, וידידים מצויינים גם מחוצה לו. "ול" (כך קראנו לחיים) ו"נין" היו צמד בלתי-נפרד.

— חיים היה מבורך בתכונה של טוב־לב ורצון לעזור, דבר שאפיינו עוד מילדות ונבע כה בטבעיות מאישיותו, עוד בתקופת בית-הספר היסודי, כשהיו מחיצות בין בנים ובנות. קרה שחזרתי מהעבודה וחשתי שלא בטוב. חיים פגש אותי בדרך, צפצף על המוסכמות ולא עזב אותי עד שהביא אותי לבית, הכניס אותי למיטה, חלץ נעלי, דאג לי לכוס משקה חם, ולמרות הפצרותי, שיתקלה קודם, לא הרפה ממני עד שדאג לקרוא להורי והיה בטוח שהכול בסדר.

ימי הנעורים

— בערבי בלוקון התגלה חיים מצידו השני. חיים שידע את המילה הנכונה במקום הנכון, לבדר את החבר'ה ולהעלות את המורל. עם ההומור שלו הציני כביכול, אבל הבריא. הומור שביטא את הדברים הנחוצים, ברוח טובה.

— לא פעם בשעות הקטנות של הלילה היה חדרנו פוצח בשיר, וכל הבלוקון רועד, והחבר'ה מנסים להשקיט, אך אנו בשלנו שרים ועליונים, ומלווים את עצמנו במחאות כפיים, כשחיים מושך אותנו. הוא ידע את מילותיהן של השירים ואני התמצאתי יותר במנגינה. חיים מתקן אותי במלים ואני, לפעמים — אותו במנגינה.

— זוכרת אני שהיינו מיודדים, ואף קיימנו את הנוהג, המקובל אז, לטייל בכביש כפר-חסידים. השיחות לפרטיהם אינן זכורות לי בדיוק, אבל זכורה לי האוירה הנעימה והאופטימיות בדרך מחשבתו. בכל בעייה ושאלה מצא את הנקודה הטובה, אותה בחר כנקודת מוצא להוכחה שבכל מקרה ניתן להפיק גם משהו טוב.

— זכור לי ויכוח שבו טען, כי אין לנו עומס מופרז בלימודים, ואם מעמיסים עלינו — הרי זה סימן שאנו יכולים לעשות זאת; ואם איננו עושים זאת — הרי זה משום עצלנותנו.

— זכור לי קוריוז נחמד, עוד בכיתות י"א בלילות, לאחר שגמרנו את השיעורים, היינו כמה חבר'ה שאהבנו לשחק כדור-סל עם כדור קטן על הקרניז. פעם, לאחר משחק לילי כזה, כשחיים נצחני הוא ניגש ואמר לי — בואי נלחץ ידיים לסיום המשחק. והוא מסביר לי: אילו היית את מנצחת, היה לי טוב ואת היית מאושרת בנצחון, מכיוון שאני זה שניצחתי — אני רוצה שגם לך יהיה טוב, אז בואי נלחץ ידיים, כי היה זה רק משחק.

— הזכירו כאן את העניין שלבנות היתה משיכה לחיים. אני זוכר, בבלוקונים, באה אורחת לאחת הבנות וכמו הרבה אחרות — חיים מצא חן בעיניה. זאת היתה תקופה אחרי בית־הספר וכל יום שחזרתי מהעבודה מצאתי אותה יושבת על המיטה ומחכה לו. כשאמרנו לו: חיים, אולי סוף סוף תחזיל איתה, בחורה כזו נחמדה שבאמת רוצה אותך? — הוא ענה — אה, עזבו, בין כה וכה לא יצא מזה שום דבר.

— אחרי גמר ביה"ס חיים עבד בגן עצי־פרי. בלי הרבה חשבונות הוא עבד הרבה שבתות ובעיקר עבד בלילות. הוא התמסר לעניין הזה של ריסוס בעצי־פרי, ואני זוכר כשקמתי לעבודה תמיד חיים היה חוזר לישון. העיקר שנצטברו לו הרבה שבתות ולפני שיצאנו ליד־חנה הוא הספיק לקחת רק חלק מהן. יום אחד בא אליו מרכז העבודה וביקש ממנו לצאת לעבוד שבוע במטע. חיים סירב בתחילה, אולם אחר־כך קם ויצא. זה שאפיין אותו: לא התווכח הרבה במקרים כגון אלו. היה חסר מישהו בעבודה ואמרו שהמצב המור, אין מי שירסס, אז חיים ויתר על החופש ויצא לעבוד.

— כמה שאימרים שחיים לא התייחס לבנות ולא שם עליהם — הרי בטיולים הוא היה עוזר לבת שהתקשתה ללכת, לעלות בעליה. תמיד היה לוקח תרמילים מבנות שהיה להן קשה. אני זוכרת שטיילנו פעם ל"כבל" והיה לי קשה לעלות. הוא הלך ראשון בשורה ולקח אותי אחריו, ממש סחב אותי ביד והסיט לי כל הזמן את הענפים. עד למעלה הוא כל הזמן עזר לי. כשהיה קשה יותר, הוא היה עוצר ונותן לי אפשרות לנוח. בטיוול י"ב היה אותו הדבר. תמיד הלך אחרי או לפני, עודד אותי, שר איתי, כדי שיהיה קל ויעבור בסדר וטוב.

באבל על חיים

שאנן!

הודעתי לשמע ההודעה שחיים נפל. ראיתי חובה לעצמי להביע השתתפותי בצערך הרב, וכן באבל שאר החבר'ה מיד־חנה.

ברגשי השתתפות כנים

מיכל

ג. ב.

מסור לשאר חבריך השתתפתינו, אנחנו החבר'ה ברמת־גן, באבלכם הכבד בנפול בחור נהדר זה.

ב ח ב ר ה

— זכור לי מקרה משיבה של ועדת תרבות. צריכים היינו להכין מסיבה מסויימת. למעשה היה זה דבר מסובך למדי. יתר על כן היתה זו תקופה עמוסה בלימודים והחבר'ה לא יכלו לעזור הרבה. על שנינו הוטל העומס לארגן את הכל לבד. וגם אנחנו לא כל כך שמחנו לעשות אותם דברים טכניים שהיו צריכים להפוך את הערב הזה (בבריקה) לערב יפה. היה עלינו להביא מזרונים, רמקולים, פטיפון ושאר דברים שהצריכו הרבה ריצה ודאגות. העניינים הגיעו לידי כך שבאתי אליו ואמרתי לו: «חיים, אתה יודע מה, בוא נזרוק את הכל, יש לנו מספיק סיבות צודקות, כדי לעשות את הדין לעצמנו, וגם להסביר לחבר'ה למה אנו נוהגים כך». חיים לא ענה לי. לא חכיתי לתשובתו והלכתי. זה היה לפני הצהריים. בערב היו המזרונים, וכל שאר הציוד הנחוץ — בבריקה, בדוגמה של ערב זה משתקף אופיו כפי שאני זוכר אותו מתקופת בית-הספר. למרות שעל שנינו הוטל התפקיד הקשה, ואני אמרתי — לא, אינני עושה זאת, הוא קם ואירגן הכול לבד, ובזכותו התקיים הערב הנ"ל. לא היה צריך הרבה, כדי לדרבן את חיים, כדי שהוא יעשה. הוא ידע מה עליו לעשות ועשה כראוי. החבר'ה בצבא קראו לו אדיש או שלותן. וכזה הוא באמת היה. הוא לא אהב להכריז על הדברים שהוא עומד לעשות ו"להשוויץ" בדברים שהוא עשה, אלא פשוט לעשותם וזהו.

— רוב החבר'ה אהדו את חיים, ושונאים לא היו לו. מעולם לא הציק לאיש ולא התאכזר למישהו, אלא תמיד ניסה לעזור. אפיינה אותו העזרה לבנות, והודות לו, בעצם, הבנות יכלו להמשיך — אם זה בטיול אופניים, טיולים אחרים ברגל.

— את פעילותו בחברה אירגן וביצע בהתאם לעיקרון שהינחה אותו: «העיקר שלחבר'ה יהיה טוב».

בשקט ובשלוה היה חיים מעיר, ומכנס את החבר'ה לחזרות לקראת חג המחזור, ושעות יושב ליד הטייפ ומבטיח שהחזרה באמת תצא לפועל ולא תתבזבז.

רחל עמנואל, כשפגשה בי מאוחר יותר, ציינה את עזרתו הרבה בכל הקשור להכנות לחג, והצטערה על שלא יצא לה לפגוש אותו בעצמה, ולא את הוקרה אף נתנה לי ספר בשבילו שרצתה לתת לו זאת אישית.

— עולה בזכרוני שעת משבר של ערב שירה, שאירגנו באחד החגים על הדשא לאורו של ירח. נדמה היה שהערב אבוד, אך קולו של חיים, שבקע בניגון עליו, החריש את קולות המשוחחים, הציל את הערב, עשה אותו ערב נעים, שמח ועליו, כשהשירה קולחת וסוחפת.

י ד ח נ ה

— תכונה שאפיינה את חיים — היתה השתקנות. חיים לא הרבה לדבר, אלא ניגש ישר לביצוע. בשקט וללא התפארות עשה דבר שלאחרים לא היה חשק לעשות.

למשל, הגיע סמיטרלר ליד-חנה עם שקי זבל כימי, לחבר'ה בחדר האוכל לא התחשק לצאת ולפורקו. חיים לא אמר „חבר'ה בואו“, אלא ירד והתחיל בפריקה. כזה היה טבעו. וכשאחד עובד הוא סוחף עמו את השאר.

— כשהיינו ביד-חנה עבדנו — חיים, ישראל ואני על הקטפות. אני זוכר שתמיד רציתי לעבוד עם חיים במשמרת. כי כאשר צריך היה לגרו או להתלכך, ולפעמים להחליף איזה גלגל בקטפת (שווהי עבודה קשה) תמיד הייתי מסתדר איתו בצורה נפלאה.

אני זוכר שהיתה קטפת אחת פחות נוחה וחיים משום מה נתפס לה ועבד עליה כל הזמן. קרה לפעמים, שצריכים היינו לעבוד שתי משמרות — חיים לא התאונן ועבד כל הזמן על אותה קטפת, בדביקות ומסירות.

מ ד ב ר י ו

ועדת תרבות מסכמת

בעוד שבועות מספר ייסתם הגולל על מחצית התקופה, אותה אנו צריכים לעבור ביד-חנה. ומכיון שאלה הם פני הדברים, מוטב היה לעצור קמעה את מרכבת הזמן הדוהרת, ולעשות חשבון-הנפש כיצד עברה עלינו דרכנו עד היום. היכן אנו עומדים, ולאן פנינו מועדות. מכיון שעל שטח חיי התרבות ייכתב בשורות אלה, הרי שהמצב הוא די עדין.

כידוע מתחלק השטח התרבותי לשניים: השטח האחד כולל את עבודת החוגים של אמצע השבוע, והסרט גם הוא משתלב בתוך כך, ואפשר לציין (אם כי לא בסיפוק מלא), כי הדברים הללו, מכיוון שאינם תלויים בנו אלא מהבחינה הכספית בלבד, נעשים על הצד הטוב ביותר, לאמור: 16 חוגי אנגלית, 16 חוגי ערבית ו-16 חוגי ריקודים ומספר התכנסויות „צוותא“, עשרות סרטים ועוד כהנה וכהנה.

בשטח השני הכולל מסיבות, חגים וקבלת שבת (למרות שנשארים מעטים), אני מוכרח לציין שהמצב היה עגום והוא גם כיום עגום למדי. בנסותי להעלות ולצייר לפני את אשר עברנו, מצטיירת בפני תמונה די עגומה ואפורה, וכל זאת משום שהאנשים במקום עדיין כנראה לא הבינו די הצורך דברים שכבר נאמרו מפי רבים, והרבה לפני. מה שאנו השנה לא ניצור בעצמנו איש לא ייצור למעננו. יכול מאן דהוא לקום ולומר: הרי נערכו חגים וגם אחדים הצליחו. והיה אם צודק הוא באמת, הרי שהדברים נעשו תחת לחץ, תחת אי-רצון לשיתוף

פעולה עם אנשי הועדה, ולעתים הגיעו הדברים לידי רוגז וחילופי מילים חריפות. ומדוע צריך איש ועדת התרבות לשאת כל זאת? משום שנבחר לתפקיד? הוא הרי יכול לפרוק כל עול באופן רשמי, או בלתי-רשמי — וחסל. מדוע צריך מאורע כלשהו לעניין אותו יותר מאשר אדם אחר? מדוע הוא צריך לשאת חרפה? שוב, משום שנבחר לתפקיד? אין זו תשובה מתאימה, ולמען האמת אין כלל תשובה לכך. מוטב שיקח כל אחד מאתנו לתשומת ליבו את הדברים הללו.

חבר'ה!!! מה שעומד לפנינו בעתיד הם למעשה מספר חגים שצריכים להוות את האתגר התרבותי של השנה ומבחינה פוטנציאלית יש לנו כוח לבצעם. בצרוף מסיבות שונות וקבלות השבת נעשה נא מאמץ זעיר, נטה כולנו שכס ואוי, לדעתי, לפחות, נראה שההרגשה הכללית תהיה טובה יותר, ידידותית יותר.

ולבסוף, עוד הערה קטנה. בזמן האחרון פוקדת אותנו «מגפת הסרטים». הדבר כלל אינו פוגע בי אישית, אם כי לדעתי זה מוגזם. אולם הדבר מתחיל לפגוע כללית כאשר מקצצים בחוגים ובאירועים שונים על-ידי החדרת הנגע, כפי שקרה כבר לא אחת בחוג לריקודים.

ועל כן הבקשה שמתבקשת כאן היא: (וזה גם למעשה ההסדר) לא יוכנס סרט לחדר-האוכל בטרם מסתיים אירוע כל שהוא, ואין מקצצים בשום חוג שהוא בגלל סרט שהובא שלא בזמנו.

(מתוך «לנוכח» יומן יד-חנה)

ח.

ב צ ה " ל

— כשראינו בעתון את המודעה השחורה על חיים ניגש אלי בחור שמשרת איתו ביחידה ואמר פחות או יותר במילים האלה: פרגר זה מיגור? מהכיתה שלכם? כן, אני הייתי איתו ביום הראשון בקלט. הוא היה בתור אחרי. נו, זה כזה אחד רחב, נכון? זה מה שהוא ידע עליו. זאת היתה ההתרשמות ממנו. «מין כזה אחד, רחב». משום מה זה גם אומר הרבה. הוא היה חזק, היה גדול והיה שקט. בגלל אותה סיבה העמיסו עליו כלים, נתנו לו להיות אחראי על כלי מחלקתי, מפני שהיה לו כוח לרוץ על אותן גבעות עם ציוד נוסף. מסתבר שגם היה לו הכוח לא רק לרוץ עם הציוד הנוסף, אלא בדרך עוד לעזור לחבר'ה אחרים. וכזה הוא היה. כזה שהאדם רואה אותו פעם אחת בחיים, חצי יום בקלט — והוא זוכר אותו, את הבחור שקראו לו פרגר. הוא היה רחב כזה.

— נפגשתי עם בן ששירת עם חיים ביחד. כשהוא שמע שאני מיגור הוא מאוד התרגש ומיד שאל: הכרת את חיים? את הבחור הנהדר הזה? האהוב ביותר היה במחלקה. לפעמים היינו עורכים משאלים את מי מעריכים ביותר במחלקה, את מי אוהבים ביותר, רובם אמרו: פרגר. אחרי-כן המשיך וסיפר: היה להם לעתים אימון במכות. להרביץ זה לזה. חיים אף פעם לא אהב להרביץ. הוא לא היה מסוגל להכות מישהו ובעד זה הוא היה סובל מהמפקד שלו. כי

המפקד היה תמיד מרביץ לו יותר חזק ויותר חזק, רק כדי שהוא ירביץ למישהו. אבל הוא היה עומד ושותק. מקבל את המכות, אבל לא נותן מכות לחבר שלו.

— כששוחחנו עם הצנחנים, חבריו של חיים, ישבנו כולנו יחד בחדר קטן. חדר שחיים גר בו קודם. זה היה יום לפני שיצאו לקווים. כל החדר היה מלא חגור, איריה צבאית טיפוסית. וחבריה ישבו וסיפרו ודיברו. מצד אחד היו כאלה שהוילו דמעות, ועוד שני משיח בשיא הפשטות, למרות שמדברים על אחד שאיננו — התחילו לצחוק. עימנו היה חיים. שלו הצחוק וגם העצב. גם התבונה וגם ההומור. — ואני פתאום התחלתי לחפש אותו. כל כך היה טבעי שנמצא כאן. אחד הבנים אמר — „שבעצם לא הכרנו אותו מספיק טוב ורק אחרי שהוא נפל ונפגשנו עם התבר'ה מיגור, פתאום נתברר לנו איזה בחור הוא היה.“ אני חושבת שזאת היתה הגדולה שלו. הוא לא ביטא דברים רמים שיכולים להעיד מי ומה הוא היה, אבל כולם הרגישו אותו. וכוח הרגישו בו, זה הכוח שהיה איתו בכל מקום. בן אחר שניפגשנו איתו רבות לפני הצבא — אמר, שכלל לא זכר את חיים מהתקופה ההיא, הוא לא עשה את מעשיו ברעש, אלא בצנעה. הוא לקח על עצמו תפקידים קשים וסמויים, ולא היה מוכן להתחלק עם אף אחד.

— אני זוכרת בארוחת־ארבע שלנו יחד, בפעם האחרונה שהוא היה בבית. כל אחד סיפר על תכניותיו בצבא. הוא סיפר שגם הם יצעדו במצעד. אני יודעת שחייילים, ובייחוד כמו חיים ביחידות קרביות, חושבים „שזה איננו יאה להם“, כאילו שאין מה לעשות איתם ולוקחים אותם לשחק במשחקים, ומאוד התרשמתי מכך שהוא כל־כך היה גאה בזה. הוא אמר לי „את יודעת מה זה לצעוד בירושלים שהיא כולה שלנו, ולא סתם, אלא בכומתה אדומה“.

— אני חושב שבמידה מסוימת הוא לא אהב את הצבא. הוא עצמו טען, שבעצם הוא נולד להיות אורח והוא מעדיף לעבוד בשקט בעצי־פרי מאשר ללכת לצבא. אף־על־פי־כן הוא היה חייל מעולה, זו היתה הסתייגות מסוימת מאורח־החיים של חייל.

— בתקופה הטרם־צבאית כששוחחנו על דרכנו העתידה בצבא, חיים הביע את רצונו ללכת לשייטת. אחר־כך כשהתגייסנו, השתנה הקו, וחיים התנדב לסיירת הצנחנים. אז חשבתי בלבי, כמה נכונה ומתאימה לחיים הסיירת בה בחר...

— כשמענו בחדשות, ב"יום כראמה", שחיים נפל, לא תפסנו זאת. לא יכלנו להאמין שאחרי המלחמה וקורבנותיה היקרים נצטרך להמשיך ולשלם במיטב דם בנינו. אחר־כך שהקריאו את שמות הנופלים, ורובם קיבוצניקים, הבנו שבקרב השתתפו יחידות מובחרות, יחידות שאליהם מתנדבים בני הקיבוצים ורצים קדימה. חיים היה קרבן יקר. דמו, כדם כל החללים, סוער בתוכנו. ובלבי אני אומר אם ייצא לי פעם — אנקום את הדם הזה!

— זוכרת אני את השיחה על חשיבות חילות צה"ל, וחשיבות בן הקיבוץ בצבא. היה זה ויכוח לוהט. חיים התפרץ לפתע ואמר: „אנחנו צריכים להתנדב, אנחנו צריכים ללכת קדימה“.

עם ההורים

— כשאנחנו יושבים כאן ומשוחחים על חיים — נדמה לי, שהוא הלך מאיתנו ואנחנו לא הכרנו אותו די, ועל אף זאת רישומו עמוק. אני נזכרת ביחסו שלו להורים. עוד כשהיינו בכרם, ואפילו בתקופת הבלוקונים, כל ערב ב־8.00 אבא בא וסידר לו את המיטה, דבר שאחרים היו מתביישים בכך. הוא כה כיבד את הוריו, שהיה מוכן לקבל את הכול והיה מרוצה מכך, שהוריו באים על סיפוקם.

— פעם, לפני אסיפת כיתה, — השעה היתה 8.00 בערב — חיים אמר בסיום הארוחה: קחי לי את הכלים, אני הולך לחדר לפני האסיפה, אני מוכרח לומר להורים, ערב טוב ו...שלום. לפחות לגרום להם את העונג הזה, ואחר־כך אוכל ללכת לכיתה.

— אביו היה קורא לו על־ידי מחיאות הכפיים המפורסמות, והרבה חברי'ה אף התלוצצו על־כך, חיים לא התבייש בכך, אלא להיפך, חיבב את דאגת הוריו. בשקט, ובפשטות דאג ועזר להורים. בשבתות הבודדות מהצבא, ישב עמם הרבה, ומעט מאוד עם בני הכיתה: „העיקר לגרום להם קצת נחת רוח“.

לדמותו

— לפעמים נורא התרגזנו על האדישות של חיים. הוא היה מסוגל לשבת בין החברה — בזמן ויכוח סוער, כשכולם מסביב גועשים — לשבת בשקט ולא להתבטא. לעומת זאת כשנמצא עם שניים־שלושה חברה הוא דיבר יותר. היה זה דיבור שקול ומחושב, לפעמים קצת איטי. הוא לא היה חושב במסובך ולא ערבב עניינים; ואם חשב על משהו הרי חשב עליו בצורה הומנית ופשוטה. השכיל לפשט את דבריו ולאומרם בצורה ברורה ובהירה. משום כך היה לנו תמיד נעים לשמוע אותו.

— לחיים היה הומור דק וחריף מאוד. כשהחברה היו מדברים ומדברים. חיים היה פולט רק שתי מלים, אבל הן תמיד היו במקום. תמיד היה להן איזו משמעות. הבחורצ'יק ה"אדיש" הזה, כמו שכולם היו מכנים אותו — ידע להיות עליוז ושמה. ההומור שלו התבטא גם בחיוך. כל דבר אצלו היה מלווה בחיוך, במצב רוח טוב. הזיכרון הבולט התי — הרי הוא החיוך התמיד של חיים מעולם לא היה גס בדיבורו. היתה בו עדינות, למרות גודלו של גופו, למרות הכוח שלו — הוא היה ממש עדין.

— פסוק אחד — מזכיר לי מאוד את חיים. כשיחקנו כדורגל וחיים עשה איזה "פאול" למישהו הוא היה נוהג לומר תמיד: "לא בכוונה, בכוונה תחילה".

— ברצוני להעלות עוד משהו מדמותו. חיים היה אדם שעם כל רצינותו, כל כובד הראש שבו — אהב מאוד גם להתפרק. אחת ההודמנויות לכך היתה בשעת משחק כדורגל, ולרוב היה זה על מרפסת בית־הספר, כאשר בהפסקות השתוללנו ושיחקנו. הוא היה מתפרק גם על ידי השירה. הוא שר בהתלהבות, לא רק משום שאהב את השירים, אלא גם בכדי לצאת מהמסגרת של היום־יום; להתרומם קצת מעל אותם דברים שהטרידו אותו. השירה והמשחק שימשו גם כאמצעי להתרוממות ולהודככות עצמית.

— חיים היה בחור יפה, ובדרך־כלל בנות, נדמה לי, נמשכו אליו. וכן כל־מיני קוריוזים שמספרים במיוחד מיד־חנה. הוא כאילו לא נמשך אליהן, וכפי שאומרים — הוא שם פס.

— ההתפרקות שלו היתה מלווה בהומור מיוחד. למשל: הוא עשה "פאולים" בכוונה, אולם לא "פאולים" גסים, אלא רק "פאולים" פשוטים בשביל התפרקות, ככה, בשביל ההתנגשות.

— קצר הוא סיפור חייו של חיים, הבחור הצעיר שלא בגר עדיין ואומר בוודאות — הוא בן סוגם של האנשים הטובים.

— סתם ככה, כבדרך אגב, ניסיתי לחשוב לו היינו רוצים לספר על חיים את הכול — הטוב והרע, גם ניסיתי לחשוב דברים רעים על חיים. זה לקח הרבה זמן, ולא העליתי שום דבר. שוב ושוב הוא יצא זכאי, ושוב חיים הטוב, חיים היה מטבעו צנוע. היתה בו מין אצילות נפש פנימית. כלפי חוץ בלט רק הטוב שבו.

— החברה'ה מהסיירת סיפרו על מקרים שאפיינו אותו. למרות שנקע את רגלו, הוא לא נתן שיסחבו לו את המקלע, וכמובן שלא את עצמו, והוא עלה עד הסוף לאותו היעד, הגבעה, ולא הסכים לוותר.

אותם חברה'ה גילו רק מהעתון שחיים היה שחקן כדורגל. החברה'ה שרובם קיבוצניקים, היו חוזרים משבתות והתגאו, סיפרו על משחקי הכדורגל והכדורסל שבהם השתתפו, ניצחו או הפסידו. חיים היה שותק. הענווה והפנמת-אישיותו — אפיינו אותו. סיפר אחד, ששאל את חיים, האם יש לך חברה? — חיים ענה בתשובה אופיינית, «תראה, אין לי חברה, אבל יש לי הרבה חברות».

— אני חושב שהדבר אשר איפיין אותו ביותר, וכך אזכור אותו תמיד — זוהי הפשטות הנפלאה שהיתה בו. פשטות עמוקה, שכולנו למדנו להעריך אותה. נראה לי שלפעמים גם בחברה שלנו אנשים נתונים לעצמם ולא רואים את האדם הפשוט, וחיים בפשטות שלו הצליח להתעלות בתוכנו. וכל זה לא היה מעושה. הוא לא ניסה להצטנע, ולא ניסה לדבר בצורה בוטה, זה היה אצלו דבר טבעי. כל שחשב ועשה — היה טבוע בו חותם הפשטות.

— אחד הדברים שאפיינו את חיים, היתה העובדה שהוא היה אדם עקרוני מאוד. הוא אהב לעמוד על דעתו, כשהוא חשב שהוא צודק, ונהג לפי עקרונות שגראו לו כנכונים. לפעמים התווכח על עקרונותיו בלהט מתפרץ שמשם היה קשה לעמוד נגדו, ולהזיז אותו מדרכו.

★

הנה אקח את מבט עיניך —
עצבו השקט, צחוקו המאיר,
הרך הברוד הרועף ממך,
הרופא ללבי כמרחב הניר —
הנה אקח את מבט עיניך,
הנה אקח וצרתי בשיר...

רחל

באבל על חיים

כ"ד באדר תשכ"ח
תל-אביב, 24 במרץ 1968

למשפחת פרגר,

קבלו נא את תנחומינו הכנים בנפול בכם היקר חיים הי"ד.

ארגון יוצאי רוקיטנה והסביבה בישראל

המלחמה היא רעה

המלחמה היא רעה. כל מלחמה. כי יש בה הכרח להרוג, להיהרג, צריך לשנוא את המלחמה.

כאשר מת חברך בקרב — מת עמו חלק ממך. המוות אינו שייך למתים; המוות שייך לחיים — החלק החי מתייסר ביסוריו על המת, שאיננו.

הנכונות להילחם קשורה ומותנית בבסיס הצדק של הלוחם. יש קשר ישיר בין כושר הלחימה ובין מערכת החיים היום-יומית של האנשים הלוחמים. מקורו של צדק המלחמה בתשתית קיומו של האדם, ביסודות ובערכים אנושיים-חברתיים.

אין זה מקרה שאנשי הקיבוץ התגלו כבעלי כושר לחימה מעולה. דרך החיים בימות שלום קובעת לא במעט יכולת העמידה בימות מלחמה; אורח החיים, הגשמת ערכים של צדק חברתי, ערבות הדדית, יחסי אחווה...

נחום שריג

(מתוך "שדמות", סתו תשכ"ח)

★

הוי, חרב ליהוה

עד־אנה לא תשקטי?

האספי אל־תערך,

הרגעי ודמי.

(ירמיהו, מ"ז)

מידחנה

יום ששי, 14.10.66

למשפחתי היקרה רב ברכות ושלומות!

מים רבים זרמו בקישון מאז יצאתי את יגור, ומים רבים יותר זרמו באותו מקום מאז הבטחתי לשגר לכם מכתב. יושב אני למלא את חובתי בנאמנות, אם כי באיחור מה ועימכם הסליחה על כך. שבועיים חלפו מאז עזבתי את הבית ויש לשער שיחלוף שבוע נוסף עד אשר יגיע תורי לביקור התלת-שבועי בבית, אך עדיין אינני חש שינוי קיצוני כלשהו בשנה המיוחדת הזו שלפני השרות הצבאי, למרות שהישוב והבית לו הורגלתי רחוקים זה מזה, לגבי לפחות, כרחוק מזרח ממערב. וזאת משום שפוקדת אותנו עתה תקופה בוערת בכותנה, ואנו באמצע החריש. אנו מקיימים תחרות בין „הקדוש ברוך-הוא“ המוריד גשמים שלא תמיד בעיתם, ובין קטיף הכותנה. השבת נעמוד בפני סיום הקטיף. מאחר וכבר נרמז, אעבור משפת רמזים לשפת יוס-יום, ואומר בפה מלא: אני אחד מאלה העובדים על קטפת הכותנה — זהו כלי מיוחד במינו ויחד עם זאת די מסובך. עוד עלי לציין, שמכתבי זה נכתב בפרק הזמן שבין משמרת אחת לשנייה.

החודש החולף, היה לגבי כולנו, חודש של עבודה מפרכת וזו הטביעה חותמה על-פני כל. טרם נעשה דבר בשטח של הגיבוש החברתי, עדיין לא הוצקו דפוסי הפעילות התרבותית וכן לא התארגנו עדיין מהבחינה המשקית. את זמנם הפנוי מעבירים פה החבר'ה בקריאת עתונים, ירחונים, שבועונים, ספרים וכו'. בערב מוצגים סרטים המובאים אלינו ממחלקת הקולנוע, וכן עומדים אנו בהחלפות סרטים עם משקי האיזור. ערבי שירה על הדשא נוצרים פה מאלהם, וזה תורם לא מעט למורל הגבוה. לפני שבוע חיזנו בתרגילי צניחה במסגרת יום הצנחן, וכמריכך לא פסחנו גם על משחק הכדורגל הבינלאומי הידידותי שבין נבחרות ישראל ויוגוסלביה, שהתקיים באיצטדיון בלומפילד ביפו. פרטים והשגות שמורים עמדי לשבת בבית.

בבואנו לעשות את השנה בידחנה, מצאנו אותה במצב די מעודד ולא עכור כל-כך, כפי שנמסר לנו. מצאנו: דשאים, גינות, עצים, מבני-מגורים העונים בהחלט על הדרישות, חדר-אוכל משופץ, שאין להתבייש בו, המלא כל טוב. בקיצור, התנאים מעודדים למדי, אך יש מקום לשיפורים ושיכלולים רבים. אגב, בתחילת השבוע אהיה ביגור, לאחר ביצוע משימה חשובה שהיא עדיין בגדר סוד כמוס. מה יש עוד להוסיף ולא כתבתי? — על כך בשבוע הבא בבית.

להתראות,

מבנכם, אחיכך,

בידחנה שנס.

מכתב שני מיד־חנה

31.5.67

למשפחתי היקרה רב שלומות !

המבחן האנושי, בעל המשמעות הרבה, שהועמדנו בו בתקופה האחרונה, ואשר הפך את המדינה בכללה לבסיס צבאי ואת הממשלה והכנסת — למפקחות על פעולות הבסיס הצבאי — זה שהפריד בינם מהורים, גול ארוס מארוסתו, מנע חופה מחתן וכלה, והביא לא מעטים לשפיכת דמעות צער וכאב — שב והוכיח לאומות העולם, כי העם היהודי נכון לכל מאבק, תמורת כל מחיר. אולם מאדמת הקודש לא יזיונו. אין לאן לזוז. ובאם נעשה ולו צעד אחד של ויתור, עלול זיכרנו להימחק מעל־פני האדמה, וזאת לא ניתן. „בכל דור ודור עמדו עלינו לכלותנו, והקב"ה הצילנו מידם". זה היה בתקופה של טרס־מדינה. עתה כשקיום המדינה מוכר לכול, נשמור אנו על בטחון קיומנו, ומצוי לנו הכוח הזה. בעזרתו נוכיח גם לשונאינו את עובדת קיומנו.

אצלנו ביד־חנה מתנהלים החיים כרגיל על מי־מנוחות. העבודה מבוצעת על הצד הטוב ולצורך זה מושקעת מחשבה רבה. עבודות השדה והבטחון משולבות זו בזו. יש לזכור שהמכונאים, מרכז המשק וכ"ו, מגויסים וכתוצאה מכך ישנן עבודות שאינן מבוצעות ע"י בעלי מקצוע, אך לעת עתה הכל כאן בגדר נסבל. על אף המצב שנקלענו אליו כולנו, אנו תקוה שהכותנה תניב יבולים יפים השנה, לאחר המאמץ הרב שהושקע.

לעת ערב גובר אצלנו המתח הכללי, התנועה בשבילי יד־חנה הולכת ומתמעטת, דברים חשובים בלבד נעשים, פרט לזה הכל נידחה ליום המחרת. הפעילות החברתית כמעט מושקת, אין יוצא ואין בא דרך שער הנקודה. רק דמויות השומרים עוברות־חולפות בסקרם מדי פעם את השטח. מטעמים שונים שאין צורך לפרטם ולפרשם אין ביכולתי לכתוב יותר מזאת. ברצוני רק להוסיף, שאין אנו בודדים בשעות קשות אלו ביד־חנה. מקום נכבד תופס פה צה"ל ודואג לנו ככל שביכולתו, כפי שנעשה הדבר בכל ישובי הספר, מהבחינה האסטרטגית. בעיות השעה היפנו את המחשבות קצת הרחק מהבית, וזו אולי אחת הסיבות לשתיקתי הארוכה. מחמת המצב שנוצר אין לדעת בבירור נתי נשוב ליגור. המכתב על תכנו חייב אם כן להוות את הקשר בינינו ולהדקו.

לפני כשבוע נודע לי שגם עליזה גויסה. אודה ולא אבוש, קיבלתי בשורה זו בברכה רבה וראיתי בה כבוד רב. אני נאה בעבודתה, בתפקידה האחראי, שאני מייחס לו חשיבות רבה, שהרי חיי אדם מופקדים בידיה. ונקודה עיקרית — תפקידה במסגרת השירות הצבאי, שנעשה מתוך התנדבות — בזמן מלחמה נודעת לו חשיבות כפולה. כמו־כן הוא מעיד על החינוך, אשר לו זוכים הבנים הן מצד הקיבוץ והן מצד חדר ההורים. במידה ויווצר קשר ביניכם לביתה, אנא, מיסרו לה בשמי, ברכת חזק ואמץ !

מעוניין אני לדעת על הנעשה ביגור בימים אלה. כיצד יגור נערכת הלכה למעשה לקראת העתיד הבלתי־ברור שנוצר, ומהי הרגשתה הכללית של משפחה שבניה ממלאים תפקיד חשוב, אם כי עדיין לא בחזית — בשלב ראשון מסתפקים בעמידה בעורף.

זיכרו, חשוב בשעה זו לשמור על קור-רוח. חשובה מאד גם הסבלנות והכל ישוב על מקומו בשלום בסופו של דבר.

שלום ולהתראות,

חיקו ואימצו!

נ.ב. סלחו לי על חוסר התמדתי בכתיבה. השתדלו אתם להרבות בכתיבה. זה מסייע, מעלה את המורל. כתבו באידיש, בעברית עם מבטא רוסי, המתובלת במעט פולנית, הרי אנו במשפחתנו יודעי כתיבה. הכל יתרום להעלאת מצב הרוח.

★

2.12.1967

רב שלומות לכם, בני משפחה יקרים!

ישוב אני כרגע באוהל, בשעה שבין מנחה לערבית, כשאת החמירה משחקת די בהצלחה תפקיד של שולחן, ומנסה להעלות על הכתב ולו מספר מילים על מנת לשלב אתכם, פחות או יותר, בתמונה בה אנו נמצאים. ובכן, בעצם הימים הללו הוכנסנו באופן רשמי לכור ההיתוך של צה"ל. החולצות מקבלות צבע לוואי לבן, הרגליים נמתחות והנעליים משפשות. אולם כל אלה ויותר מזה אינם מונעים סיום כל אימון על הצד הטוב ביותר. זאת יש לזקוף למורל הגבוה והיחס החברי החם שנקדם בין החבר'ה — רובם בני קיבוצים — אשר רצונם להצליח, ומכאן מובנת העזרה ההדדית וההבנה המלאה בין החבר'ה. מכל זאת משתמע שההרגשה הכללית טובה והכל מסתדר על הצד הטוב ביותר.

אמנם שבוע חלף מאז שהייתי לאחרונה במשק וכבר הנני מתגעגע לאינפורמציה מהמתרחש במשק וכן אצלכם. בקשה צנועה לי אליכם: אנא, צרפו למכתבכם הבא אלי חבילה. צורך זה — בעל חשיבות יתרה, היות והחבר'ה רעבים לעתים. גם מזון רוחני כגון: יומן המשק, ועתון — אינם נופלים בחשיבותם, וזאת במעט הזמן החופשי העומד לרשותנו.

לא נותר לי בשלב זה אלא לקוות שהרגשתכם בבית זהה לזו שלי.

להתראות בעתיד הלא רחוק.

שלכם,

חיים

★

9.12.1967

בברכת צה"ל תבורכו — בני משפחה יקרים !

שבת, היקום כולו נח, נופש קמעה, מחלץ עצמותיו לקראת שבוע חדש, אשר לרבים טומן הוא בחובו משהו חדש, ולגבי אחרים — איננו יותר מאשר המשך השבוע שחלף. אנו משתייכים לאותם רבים, שחדש ובלתי מודע מצפה להם בשבוע הקרוב. היה מי שגרס נכון, כי כתיבת מכתבים הביתה בתקופת השירות הצבאי, תורמת רבות לשמירת הקשר ההדוק עם הבית. בכך הנך הופך להיות שותף למתרחש ולעומד להתרחש בבית. לא אחת חש אני בזאת. פה בצבא נוצרים חיים חדשים — הווייחילים עשיר, התורם לא במעט לרצון מצד כולם להמשיך ולשאת בעול האימונים הקשים לעתים, אך עם זאת, המעניינים תמיד.

ודאי צצה ועולה לא אחת השאלה: כיצד מעביר צה"ל את השבת לחייליו — הרי אין אנו אדוקים, שומרי מסורת — ולפיכך צריכה היתה להיות רציפות אחת, ללא אפיון מיוחד של יום השבת. ביום זה בוקעים צלילי טרנזיסטורים מתוך האוהלים ומתלווים אליהם קולות ניקוי כלי הנשק. יום זה הוא קודש לנקיון הגוף, כביסת הבגדים וכתיבת מכתבים. לעת ערב מתחילה להתגלות יוזמה מחלקתית ומאורגנים ערבי-היום יפים ומהנים. כך, שניתן לסכם ולומר, שאיננו מקופחים כלל וכלל.

ודאי מנסרת במוחכם השאלה: מתי נתראה? על כך אוכל לענות רק, שכל שבת נוספת העוברת עלינו בבסיס היא בבחינת תקוה לשבוע הבא. בוודאות אין לדעת זאת. ושוב אני חוזר על בקשתי הצנועה: אם יש באפשרותכם לשלוח את היומן, צרפחה, דיווח על הנעשה בבית, וכן חבילת ממתקים התורמת להרגשה הכללית. אל תסיקו מכך לגבי רמת הכלכלה כאן, היא בהחלט משביעה רצון.

ולבסוף, נותר לי רק להודות לכם על החבילה שהתכבדתי בה והמכתב שצורף אליה. היא עמדה ללא כל ספק במבחן הטעם הטוב, והיתה ראויה לשבחים.

תודה רבה,

שלום ולהתראות, שלכם,

חיים

שבת, 6.1.68

לאחיותי היקרות והורי הדואגים צרור שלומות !

מכתבי זה אליכם נכתב בשעה שכל הפלוגה נחה את מנוחת השבת, עם תום שבועיים של סדרת אמוני טירוני-צנחנים אי שם בארץ, והוא מהווה חוליית קשר נוספת בין הבית, המשפחה לבין החבר, הבן המשרת בצבא. שכן, פרק זמן לא מבוטל חלף מאז שהייתי בבית לאחרונה, וכן מאז כתבתי אליכם באחרונה. והתגובה אינה מאחרת לבוא — דאגה, חשש ומעט רוגז — וכל זאת למה? מאז שנכנסנו לתקופת הטירונות אין לראות התחלה וסוף לאימונים. אנו כה שקועים

בהם עד כי גם הדקות הספורות שהיו מיועדות קודם למנוחה, ושהוקדשו עד עתה לכתיבת מכתבי אליכם, הולכות ומצטמצמות, והדבר הופך להיות כמעט בלתי אפשרי. על כל פנים אין מקום לדאגות וחששות. הכל כשורה וההרגשה הכללית טובה עד למאוד. בתום השבוע הבא אנו עומדים לסיים את שלב האימונים הזה, ורווחות שמועות האומרות: שיש סיכוי לחופשת שישישבת במידה ולא יהיו שינויים קיצוניים.

אין בפי מילות תודה עבור החבילה שקיבלתי מכם. העט מעלה על הכתב את רחשי הלב. תודה רבה. אינני מחדש בזאת שהנני מצוין עובדה ידועה וקיימת: חבילה רצינית המגיעה מהבית מעידה על עורף דואג ובטוח הניצב מאחורי החייל — וזאת אף בתחושת החייל. ומכאן ניתן להבין את חשיבותה של החבילה גם אם החייל אינו מחזיר תמורה כלשהי עבורה. שפתי דלה מלבטא נכונה את מילות הוקרתי עבור מאמצים למעני. אקווה שמכתבי זה ירגיע אתכם ויסביר את אשר היה בדעתי להסביר.

אסיים בזאת, להתראות בבית. באם יחול שינוי, אבקשכם לדווח על הנעשה במשק ובבית ולצרף לזאת דברי מתיקה.

שלום שלום,

ולהתראות,

חיים

20.1.1968

רב שלומות, בני משפחה יקרים!

השבת הבאה עלינו לטובה מנוצלת גם הפעם, בין היתר, לכתיבת מכתב, וזאת תוך כדי רביצה באוהל. מכיר אני בחשיבות של עצם כתיבת מכתב יותר מתוכנו. ובכן, לפני מספר ימים יצאנו לסדרת אימונים נוספת. סדרת אימונים אחרונה שלפני סיום הטירונות. בפתחה של תקופה זו עמד מסע רגלי לאורך כ-70 ק"מ (יותר מזה). מכתבי זה משוגר אליכם כאשר המסע כבר מאחורינו. לאחר שסולקה עייפות המסע מעינינו ואנו בפתחו של שבוע-אימונים נוסף.

ודאי סקרנים אתם לדעת מתי נתראה שוב? ובכן, הנני להזכירכם שרק עם תום שלושת השבועות הקרובים יש סיכוי לחופשה ועד אז יהוו המילים והנייר את הגשר בינינו. אגב, מאז צאתנו לסדרה חל שינוי במספר הדואר הצבאי שלנו. מודה אני כי מהרתי להודיעכם על השינוי, בכדי שלא להפסיק את הרציפות של משלוח החבילות שיש בהן עידוד רב. על כל פנים, מספר בקשות לי אליכם, ובאם לא יקשה עליכם, רצוי היה לצרף לחבילה הבאה שתישא את מספר הדואר הצבאי החדש.

שלום ולהתראות,

חיים

3.2.1968

הורים יקרים, אחיות הביבות, רב אושר ושלומות!

זוהי לנו השבת השלישית שאנו עושים בשדה ועוד שבוע יחלוף, כנראה, עד שנתראה. מאמין אני שקשה קצת לשאת את תקופת הפירוד הזו שבינינו. קשה מנשוא שבעתיים, לאותם הורים שבניהם משרתים באותה יחידה צבאית, בה החילותי אני לשרת לפני תקופה קצרה. ומודה אני ללא שמוץ של בושה; הרצון לבוא הביתה — לבית החם, הרצון לשוב ולהיפגש עם בני מחזור ואחרים ולתפוס קצת שלוה — כל אלה חברו יחד ויצרו את געגועי הביתה. התנאים שנוצרו בשטח בשבועות האחרונים עקב מזג האוויר העכור, לוחצים בכיוון הנ"ל. אולם על כך מחפים האימונים או ליתר דיוק העניין הרב שאני מוצא בהם. משך כל השבוע ראשך איננו פנוי למחשבות על הבית, אך בשבת ברובצך באהל יש באפשרותך לסטות קצת מדרך מחשבתך בימות החול. אז צצות ועולות מחשבות, השגות ושאלות על הנעשה בבית.

רבות נשאלתי כבר במכתביכם אלי, על טיב ואיכות החבילות הנשלחות אלי, אין בכוחן של המילים לבטא את שראויים אתם להתכבד בו ולהשתבח בו. אקווה שיהיה בכוחכם להתמיד גם להבא בכיוון זה. אני תקווה שיבוא יום, בו תינתן לי ההזדמנות להשיב לכם כגמולכם. אני כשלעצמי חש בטוב. בזאת תמו המילים והמשאלות בשלב זה.

שלום ולהתראות בעתיד הקרוב,

שלכם,

חיים

★

24.2.1968

למשפחתי היקרה רב שלומות!

ממש ברגע זה חולפות עוברות מחשבות, מלוות תמונות שונות ומשונות לנגד עיני. כל זאת כבתוך חלום. עז רצוני לשגר מספר מילים הביתה, מתוך הכרת חשיבות המילה הכתובה. אך עם זאת קשה הכתיבה בשל היותך מוגבל בהיקף. ובכן, תקופת הטירינות הולכת ונעלמת באופק. אני חש זאת בכל מערך האימונים היומי. החל מיחסנו לכל אשר אנו מבצעים וכלה ביחסו של סגל הפיקוד אלינו. אט אט חש כל אחד מאיתנו כפרט, כי אכן הופך הוא ונהיה חייל של ממש, והמחלקה כולה — למחלקה המסוגלת לבצע בצורה זו או אחרת את המוטל עליה.

בשלב זה עומדים אנו בפני סיום קורס הצניחה, שהוא כשלעצמו חד-גוני, בעוד המושג: קשה, רחוק הימנו והלאה. קורס זה הוא בבחינת חוויה לגבינו. ההרגשה הכללית של החבר'ה היא, שתקופת הקורס הינה תקופה של שלוה, יחסית, בין התקופה שעברה לבין זו שבפתחה אנו כבר עומדים.

עלי לציין בסיפוק שהודות לעזרתכם הרבה, לא חסר לי דבר, הרגשתי הכללית טובה ואני מצפה לבאות. זוג הנעלים המרופט ששירת אותי עד כה, הוחלף ומעב הרגלים עתה בהחלט מניח את הדעת.

כך, שלא נותר לכם אלא להיות שקטים ושלווים. כמובן שאין לפסוח גם הפעם, כמדוי מכתב ומכתב, על מספר מילות תודה עבור החבילות וטעמן הרב-גוני. על כך נתונה תודתי מראש.

שלום ולהתראות,

חיים

9.3.1968

להורי הדואגים ואחיותי היקרות רב שלומות!

יש ואדם מעלה על הכתב תוצאה של קונפליקט אישי מוגדר ומאוד מסויים. ואין לך עובדה מאלפת יותר מזו — אשר עברה עלינו השבת. במידה והכול היה מתנהל למישרין בעולמנו, הרי שהשבת היתה עוברת עלינו בצוותא. והיתה יכולה להיות זאת שבת נפלאה כשאר השבתות שעשינו עד כה בצוותא (בחוג המשפחה). אלא שלא תמיד עולם כמנהגו נוהג. ואז צריך להיות מוכן על מנת לקלוט גם את הבלתי-צפוי, לשבת בבסיס ולהרהר, כיצד היית מעביר את השבת בבית. השבת מוקדשת כאן בראש וראשונה למנוחה, קריאה, ובין זאת לזאת, נוטל פה כל אחד עט הסופרים לידיו ומשגר מספר מילים הביתה.

שבוע בלבד חלף מאז החופשה האחרונה, ובפרק זמן זה הספקנו לסיים את קורס הצניחה. אין לך הרגשה נפלאה יותר מזו, כאשר הנך מסיים קורס כה קצר ורב-מתח כקורס הצניחה. אני, כבן-קיבוץ ואח למקפלת מצנחים, שמעתי בעבר רבות על צנחנים וצניחות. אך לא האמנתי שתוך זמן קצר יתעוררו בקרבי אותן תחושות ואהיה צפוי לאותן תקלות-צניחה שחשו רבים לפני, ודוגמאות הרי לא חסרות.

זכורה לי היטב התמונה שלאחר הצניחה השביעית והאחרונה במסגרת הקורס. לאחר השלמת הגלגול המאוד לא מושלם, נותרתי שרוע על הקרקע החולית. מיד בדקתי, מתוך סקרנות לדעת, האם לא נפגע אבר מאברי גופי, ודוקא באחרונה שבצניחות. לאחר שהוברר לי, כי הכל עבר בהצלחה, החלו חולפות לנגד עיני תמונות מתוך סיפורים ששמעתי וקראתי על פעולות חטיבת הצנחנים משך שנים. חשתי, כי מעתה ואילך גם אני מהווה חוליה בשרשרת זו ששמה: חטיבת הצנחנים. דקות לא מעטות חלפו עד אשר הגעתי למקום הריכוז, והחבליה החלו לחשוש לגורלי, אולם עד מהרה נרגעו הרוחות. אותו יום נערך טקס ענידת כנפי הצניחה, על המדשאה, מול אנדרטת-הזכרון שהוקמה לזכר חללי חטיבת הצנחנים. היה זה טקס רגיל ללא גינונים מיותרים.

כרגע אין ביכולתי לציין תאריך החופשה הבאה. בזאת אני בא לרמוז שיש מקום להפתעות. לבסוף, ברצוני להביא לידיעת אמה, שהחבילה נתקבלה ביום שלישי. הנך ראויה לזכות במיטב השבחים. כרגע אני לא חסר דבר וההרגשה מצויינת.

שלום ולהתראות,

שלכם,

חיים

גברת הניה ומר דוד פרגר היקרים,

הרשו נא לי להשתתף בכל לב באבלכם בהילקח מכם
חיים ז"ל.

חיים פרגר ז"ל נתן את חייו למען מולדתו. הוא נפל
במבצע כראמה ביום חמישי, כ"א באדר תשכ"ח (21.3.68).

חיים ז"ל שירת במסגרת יחידת סיור. הוא היה
חייל מצטיין, יעיל, מסור, מוכשר ואהוב.

זכרו של חיים פרגר ז"ל הינו קודש ונצרנו בליבנו
בגאון.

יהא זכרו ברוך.

ביקר,

משה דיין — רב אלוף
שר הבטחון

אייר תשכ"ח
מאי 1968